

Lunds universitet
Latin
Språk- och litteraturcentrum
Handledare: Arne Jönsson

Att fäktas med långsvärd på latin

En analys och
diskussion av Paulus
Hector Mairs
kampkonstböcker

Per Magnus Haaland

Innehåll

Inledning.....	5
Syfte och frågeställning.....	6
Frågeställning	6
Metod	6
Problem	7
Forskningsbakgrund	7
Om författaren	8
Om verket	9
Om långsvärdet och dess anatomi	12
Om fäktningen.....	15
Verken i författarens besittning	16
Utövandet	17
Gillen	17
Fechtschule.....	18
Författarens samtid	20
Om förordet	20
Om de övriga kapitlen	21
<i>Ensis/gladius</i> Schwert Svärd	21
<i>Sica vel Acinaces</i> Dussegt Tasshake	22
<i>Hastula</i> Stav	22
<i>Lancea</i> Pik, ...	23
<i>falx foenaria</i> Skära, ...	23
<i>tribulum</i> Slaga, ...	25
<i>Fustus agrestis, nodis constans</i> Knölpåk	26
<i>Varia arma contra variis armis</i> Vapen mot vapen, dvs olika vapen mot varandra,.....	27
<i>Falx frumentaria</i> Lie, ...	24
<i>Lucta</i> Brottning,.....	25
<i>Pugio</i> Dolk, ...	25

<i>Ensis hispanicus more italarum</i> , Värja	27
<i>Bipennis</i> , Hillebard	23
<i>Securis letalis</i> , Mordyxa	28
<i>Dimicatio qua scutis utimur</i> , Kamp med ”Schertartschen”, alltså skärsköldar	28
<i>Dimicatio in armis</i> Kamp med rustning	29
<i>Dimicationes equestrestes iocosae torneamenta</i> , olika tävlingsdiscipliner vid tornerspel	29
<i>Processus et iuramentum eorum qui sunt dimicaturi</i> Lagbestämmelser och dömande i juridisk duell	30
<i>Equestris pugna pro vita et sanguine</i> . Kamp till häst på liv och död, ...	30
Andra författare	31
André Paurñfeindt	31
Joachim Meyer	31
Jacob Sutor	33
Verolini Theodori	33
Girard Thibault	33
Om långsvärdskapitlet	33
Om Terminologin	35
Några fäktstycken i urval och deras utförande	36
1. <i>De Ictu qui ex Ira nomen sortitur contra mucronem</i> /Zornhaw gögen dem Ort	37
Ein verkerter schnitt mitt einem ansetzen/Incisio conversa quae cubitus adversarii impellitur	40
nr 5 Der Schaitlerhaw/Ictus quo vertex petitur ”Skalphugget”	43
Teknikernas namn på tyska och på latin med förklaring	44
Index över långsvärdsstyckena i Cod.Icon.393 med deras namn i C 93	56
A	56
B	56
C	56
D	58
E	58
F	58

L	60
M	61
N	62
O	62
P	62
R	63
S	63
T	63
V	63
Slutdiskussion.....	65
Litteraturlista	68
Manuskriptfacsimiler:	68
Samtida tryckta verk:.....	68
Litteratur:.....	69
Hemsidor	70
Uppsatser och artiklar:.....	70
Ordböcker:.....	70

Inledning

I Dresden, München och Wien befinner sig tre manuskript författade av samme man, Paulus Hector Mair. Vart och ett består av två band på vardera lite mer än sex hundra sidor, de flesta av dessa även illustrerade. Det är tre så kallade "Fechtbücher", och de beskriver ytterst ingående kampkonst som den såg ut under 1500-talet med varjehanda vapen. Ett är skrivet på latin, ett på tyska och ett är skrivet med båda språken. Verken i sig själva är mer än nog för att kunna ge en utförlig redogörelse för tidens och platsens kampkonstutövande, och är i min mening ett av de allra viktigaste i sitt slag, och representerar höjdpunkten för denna kampkonst. Märkligt nog har dessa manuskript till trots för sin omfattning inte blivit mer kända för omvärlden, mycket kan hända för den skandal som författaren vållade under sin livstid.

Jag vill med min uppsats bringa i ljuset en man, vars verk var ett av de mest lysande för sin tid och i sin genre. Det hela växte fram när jag började träna historisk fäktning i Kungshamn våren 2010. Jag kom då i kontakt med en växande rörelse som söker återskapa fäktning som den såg ut på medeltiden fram till 1700-talet, en i allra högsta grad effektiv och på sin tid mycket nödvändig konst som utövades av människor från alla samhällskikt i hela Europa och som tillsynes fallit i glömska i modern tid och gett utrymme till vilda spekulationer och myter om att medeltidens stridssystem till största delen byggde på rå styrka, samt att vapen och rustningar var tunga, slöa och otympliga.

På grund av min bakgrund i de japanska kampsporterna kendo, svärdfäktning, samt naginata, dvs hillebardfäktning, kunde jag inte låta bli att dra paralleller mellan de europeiska och japanska kampkonstdisciplinerna och se att det finns många likheter, trots att uppkommit på var sin sida av världen. De japanska kampkonsterna, budo, har lika gamla anor som de europeiska, och trots att de i de flesta fall standardiserats och nu utövas som sport, så kan mycket spåras tillbaka till feodaltidens samurajers stridskonster som utövades på slagfältet i syfte att döda och oskadliggöra sin motståndare, och även i modern tid finns gamla klassiska skolor som utövar dessa konster. Så är tyvärr inte fallet i västvärlden, då dels den tekniska utvecklingen gjort de gamla stridssystemen förlegade och oanvändbara på ett slagfält, och dels att disciplinerna antingen monopoliserats av militär, eller omvandlats till olympiska sporter med ett standardiserat regelverk, och den allmänna synen på gamla tiders stridssystem var att de var hopplöst ineffektiva, ociviliserade och inte hade plats i ett modernt samhälle.

Även om riddarklassen och adeln som mest var de som förväntades att utöva stridskonster, så hade de ingalunda monopol på dem. Vanliga fotsoldater skulle utbildas, och bondemilis likaså samt legoknektar. I det medeltida Europa var det nyttigt för var och en att kunna försvara sig med vad man hade till buds. Det var en mycket turbulent och orolig tid, inte bara kungamakter som stred om makten

sins emellan, utan tvister och vendettor inom och mellan adelsfamiljer och släkter var vanliga, likaså bondeuppror, för inte att tala om Reformationen och de oroligheter och stridigheter som följde och kom att slita hela Europa isär under århundraden.

Verket är skrivet av Paulus Hector Mair, rådstjänare i Augsburg. Detta vet vi, eftersom han själv satt sitt namn på det, och utförligen skriver att han gjort det. Han sammanställde flera manuskript, utöver en stadskrönika för sin hemstad Augsburg, bland annat ett på latin som behandlar i princip allt som man kunde tänkas slåss med, från tvåhandssvärd, brottning och dussack till mer udda vapen som tröskslaga, skära och lie.

Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats är att analysera och katalogisera terminologin från kapitlet om långsvärd (ensis/gladius) i manuskriptet C393, och jämföra med hans egna tyska manuskript. Jag vill även söka göra olika uttolkningar om hur författaren ville att de olika fäktstyckena med långsvärd ur *De Arte Athletica* skulle utföras, och belysa eventuell problematik kring detta.

Frågeställning

- Vad skiljer sig och vilka likheter finns med fäktstycken från andra samtida eller föregående författare?
- Kan man idag med hjälp av hans latinska översättning få bättre förståelse för hur de olika fäktstyckena skulle utföras? Vilka förkunskaper krävs av oss?

Metod

Till mitt förfogande har jag digitala facsimiler i färg av två av Paulus Hector Mairs verk, Mscr. Dresd. C 93/94, Cod. Icon. 393/394, samt Cod Vindob. 10825/26 i svartvitt. Dessa finns tillgängliga på nätet, och kan även laddas ner utan kostnad som .pdf-filer. Det finns även avhandlingar om och transskriptioner av dessa verk, samt verk som varit i författarens ägo som jag haft till förfogande och även dragit mycket nytta av. Samma gäller även böcker och artiklar som annars skulle vara svåra att få tag på. Jag kommer att jämföra med andra samtida fäktmanualer, samt med andra författare som avhandlat ämnet före mig, men också med hänseende till hans latinska ordval och stil, för att se om hans ordval kan ligga till grund för andra tolkningar av hur vissa tekniker skall utföras. Jag kommer följaktligen göra en ordlista över de tekniker som står nämnda dels i registret i de olika verken, men också de som inte står med där, och vidare beskriva dem i jämförelse med de manuskript han själv hade tillgång till, samt vad andra författare skriver om det. Vidare kommer jag redogöra för tre fäktstycken i urval som jag själv översatt och belysa eventuella tolkningsmöjligheter med dessa.

Problem

Det allra största problemet är ju förstås att det inte finns några fäktmästare kvar av denna tradition som skulle kunna visa oss hur det gick till. Det andra är hur man skall katalogisera teknikerna. Man kan ju självklart översätta rakt av från registret alfabetiskt, men det är inte i den ordningen som fäktstyckena ligger. Fäktstyckena har namn efter den teknik som är huvudtema i stycket, hur man tar sig in i den och hur man kontrar den, och sålunda är det inte bara en teknik, ett hugg eller en stöt som visas. Ibland kan det till och med stå fel i något av manuskripten. Vidare finns det tekniker som man ibland förutsätts underförstå, som också har namn som inte står med i registret, såsom **Rose**, **Creytzhaw** och **Fliegelhaw**. En annan utmaning är verkets natur. Vad som avhandlas i verket kan man inte läsa sig till, utan man förutsatte att de skulle utföras och tränas dagligen, och det är oklart huruvida andra moderna författare, såsom Hans-Peter Hils och Martin Wierschin som forskat i detta under modern tid faktiskt provat ut teknikerna. En annan sak är uttolkning: det står en sak och det finns en bild bredvid, men med det är det inte sagt att saker blir mer tydliga.

Forskningsbakgrund

Det finns en handfull forskare som ägnat sig åt detta område. Under 1800-talet var det främst namn som Karl Wassmannsdorff som ägnade sig åt historien om de gamla fäktbrödraskapen. Dörnhöffer tryckte Albrecht Dürers kampkonstmanual och sammankopplade den med Codex Wallerstein, Hergsell som gav ut Hans Talhoffers fäktbok med transskriptioner, och man återutgav även Jakob Sutors fäktbok. Det var också en tid då nationalromantiken var en faktor som spelade in mycket på denna sorts forskning. På 1960-talet skrev Martin Wierschin en avhandling om medeltidens kampkonst och fäktning med tvåhandssvärd, och under 1980-talet gjorde Hans-Peter Hils samma sak, där han katalogiserade alla tyska kända kampkonstmanualer. Dock känner vi till ytterst få försök om ens några alls att återuppliva eller föra vidare den gamla tidens kampkonst, förrän nu under senare år. Det enda jag själv känner till innan dess är engelsmännen Egerton Castle och Alfred Hutton som i slutet av 1800-talet fram till början av 1900-talet utövade och gav ut böcker om renässansens kampkonster, men basen för deras fäktning är inte den samma som den tyska, utan drar mer influenser från de italienska och spanska fäkttraditionerna. Rörelsen nådde viss framgång, men dog ut när 1. Världskriget utbröt. Idag finns det flera författare som forskat i ämnet och som aktivt försöker återskapa gamla tiders olika stridssystem, baserade på de källor som finns att tillgå. Författare som Henry Tobler, Jeffrey Forgeng, och Sidney Anglo Bland annat Fredrik Lindholm och Peter Svärd, som gett ut böcker om Liechtenauers fäktkonst.

När man talar om tvåhandssvärd och svärd överhuvudtaget är Ewart Oakeshott den vars forskning är den mest betydelsefulla. Hans *Records of the Medieval Sword*, samt *European Arms and Armor*, innehåller en övergripande katalogisering och nedteckning av vapenslag och deras utseende från vikingatid till ända fram till 1700-talet. Hans typologi för svärd är den man går efter när man

typbestämmer historiska svärd och deras tidsperioder. Det han dock inte skriver så mycket om är *hur* de olika vapnen skulle användas och av vilka syften, och vilka fördelar som gavs av de olika formerna på exempelvis parerstång eller svärdsknapp. Han har heller inte med svärdsmodellen som är avbildad i Mairs, Meyers, eller Sutors fäktböcker.

Om författaren

Paulus Hector Mair, föddes 1517 i Augsburg av en välbärgad medelklassfamilj. Hans far flyttade snart därifrån och han växte upp i Böhmen. Vid mitten av 1530-talet flyttade han dock tillbaka igen och följde i sin farfars fotspår som sekreterare vid Augsburgs stadsråd 1537, för att sedan 1541 ha avancerat till att bli finanssekreterare och 1545 ha åtagit sig ämbetet som skattmästare. Samma år som han började sin karriär gifte han sig med Felicitas Kötzler, dottern till en ansedd notarie i staden vid namn Franz Kötzler. Tillsammans med henne fick han arton barn, varav tio överlevde till vuxen ålder. Två av sönerna studerade juridik, och fyra blev handelsmän. De fyra döttrarna gifte sig tidigt. Han levde ett extravagant liv och höll sina politiska influenser genom påkostade fester och andra tillställningar för borgarna och ämbetsmännen i Augsburg. Till trots för sin ganska höga inkomst och personliga förmögenhet, spenderade han mer pengar än vad han hade. Han hade även ett stort intresse för hästar, vackra kläder, böcker och rustningar, och för att finansiera detta tog han medel ur statskassan. Förskingringarna upptäcktes dock inte förrän 1579, då en missnöjd assistent angav honom för stadsrådet, vilket påkallade en genomgång av räkenskaperna. Det hela blev en stor skandal och Mair arresterades följaktligen och dömdes till hängning som tjuv vid 62 års ålder.¹

Utöver den fäktbok som avhandlas här, så skrev han även en stadskrönika över sin hemstad Augsburg, och en släktskrönika för Fugger-familjen, en rik handelsfamilj med företag och egendomar inte bara i Tyskland utan även i Latinamerika och Sverige². Han förde även en minnesbok, ett slags dag- och anteckningsbok, något som hans farfar gjort före honom – sin första hade han ärft av denne³.

Vi vet inte om Mair någonsin varit en fäktmästare men han säger i sitt förord att han lärt sig och flitigt utövade fäktning, och han anordnade gärna fäkttävlingar. Han var också en flitig samlare av fäktmanualer och litteratur över militär historia; en del av hans förskingringar finansierade detta. Kanske den viktigaste av alla hans tillskansningar på den punkten är den delvis fullföljda fäktmanualen av Antonius Rast, långsvärdsmästare och en gång kapten för fäktgillet Marxbrüder. Rast dog 1549 och hann inte göra färdigt den, men Mair kunde slutligen få fram manuskriptet *Reichstadt Schätze nr. 82* som baserades på hans anteckningar. Mair fick tag på ett dussintal fäktmanuskript in

---

¹ Roth, s. XLI

² www.fugger.de den 14 maj 2012

³³ Roth, s. XI

alles, många från en annan samlare, Lienhart Sollinger, en frifäktare som bodde i Augsburg i många år. Efter Mairs död auktionerades hans samling ut i ett försök att återfå några av de pengar han hade förskingrat.⁴

Huruvida man vill anse honom som en eldsjäl som offrade sig själv för konsten, eller en simpel bedragare, så är det tack vare honom som vi nu har en sådan inblick i de gamla medeltida kampkonsterna, och i och med att han fullförde Antonius Rasts fäktkompendium har vi även fått inblick i Nürnbergs fäkttraditioner. Och även om hans manuskriptsamling skingrades efter hans död, så finns så finns de flesta av verken bevarade till modern tid, vilket är oerhört bidragande till den kända samling verk som finns, samt också förståelsen för kampkonsttraditionerna från denna tid.

Om verket

Mair var en vurmare för fäktning, och ansåg kampkonst som karaktärsdanande och civiliserande. Därför lät han sammanställa ett så sammanfattande verk som möjligt, med titeln *Opus Amplissimum de Arte Athletica* ("det mest omfattande verket om kampkonst") där han sammanställde så många olika kampdiscipliner han kunde få tag på. Han anlidade även den berömde målaren och tillika invånaren i Augsburg Jörg Breu den yngre att illustrera texten⁵. Han anlidade även två erfarna fäktmästare att komponera fäktstyckena och posera inför konstnären. Projektet, som var oerhört dyrt, vilket författaren även medger i sitt förord, tog åtminstone fyra år att fullföra⁶, och resulterade i tre verk i två band vardera. Ett på latin, ett på tyska och ett på båda språken. Det latinska, C. 393/394 såldes i 1567 till Hertig Albrekt V av Bayern för 800 florinter och en "Pisbuech",⁷ vilket i dagens penningvärde motsvarar ca. 6,5 miljoner svenska kronor!⁸ Efter att ha legat i Herzoglichen Bibliothek, och blivit utställd några gånger befinner den sig numera i skattkammaren i Münchens Hof- und Staatsbibliothek.⁹

Det tyska, Cod. Icon. Dresd. 93/94, samt det tvåspråkliga Cod. Vindob. 10825/26 har jag tyvärr inte fått tag på några proveniensuppgifter på.

---

⁴ Roth s. LVII

⁵ Roth s. LVIII

⁶ Ibid. f

⁷ Roth. S LXI, Det handlar om en bok om betsel.

⁸ Döring, s. 20, med värdet på myntets guldhalt enligt www.guld-pris.se, den 14 maj 2012

⁹ [http://codicon.digitale-sammlungen.de/inventiconCod.icon.%20393\(1.html?pos=1&high=%22Varii%22%20&suche=class:%22Varii%22%20AND%20\(bsbid:bsb00001353%20OR%20bsbid:inventicon\)](http://codicon.digitale-sammlungen.de/inventiconCod.icon.%20393(1.html?pos=1&high=%22Varii%22%20&suche=class:%22Varii%22%20AND%20(bsbid:bsb00001353%20OR%20bsbid:inventicon)) den 23 maj 2012

Manuskripten är i papper och försedda med laverade teckningar. Den tyska versionen, om än något mindre i storlek är skriven med en vacker fraktura, medan den latinska är skriven med en tydlig italiensk kansliskrift med ligaturer och förkortningar. I den tvåspråkliga är latinet skrivet med en komprimerad italiensk kansliskrift, och tyskan med sengotisk kursiv och rubriker i fraktura, samt att den är illustrerad med ytterligare bilder.

Latinet är ett nogsamt och välskrivet nylatinskt, med inslag av typiska arkaismer, såsom quum för cum och sequutus för secutus, vilket står i linje med hans utbildning och tidens anda. Paleografiska förkortningar används mycket i Cod. Icon. 393, men inte överväldigande, såsom pre-, pro-, per-, -n/-m, -orum, -us, -ur/-er, samt & och .n. I det tvåspråkliga Cod. Vindob. 10825/26 används emellertid detta mer sällan.

Tyskan i C 93/94 och Cod. Vindob. 10825/26 är tidig nyhögtyska¹⁰. Dekorativ och inkonsekvent stavning och epenteser förekommer ymnigt, såsom -n/-nn, -ckh -nng/-nngk/-nngkh -mpt -dt. v/f, ü/u/ie/y, e/ö, uo/u, ai/ei/ey/ay, br-/pr-, bl-/pl-, d-/t-, welichen/welchen, gmain/gemein, beleiben/bleiben, krad/gerad, gwhör/gewehr etc. I Cod. Vindob. 10825/26 förekommer det emellertid mindre.

Verket innehåller 17 kapitel, varav långsvärdets är det längsta med 120 illustrerade stycken, register, index och Liechtenauers märkverser med förklaringar till efteråt. De sista 8 av ovannämnda stycken kallas **Kampfstücke**, *Habitus certaminis ex ense longo*, "kampstycken" där man håller svärdet med vänstra handen på klingan. Även om styckena beskriver sk. Blossfechten, alltså fäktning utan rustning, så skulle detta antagligen vara en avledning av rustningsfäktning, eftersom detta är bohrschwerttekniker, eller tekniker för hur man använder ett svärd där det är för trångt för att kunna utföra stora hugg. I Cod. Vindob. förekommer det ytterligare

Mair är i och för sig inte den förste att avhandla ett verk om fäktning på latin. Ett tidigare manuskript, det allra äldsta kända i sitt slag, kallat I.33, är skrivet någon gång under 1200-talet, och befinner sig i Tower Museum i London. Det behandlar fäktning med enhandssvärd och bucklare¹¹. Detta verk nämns i Gunterrodts avhandling "*De veris principiis artis dimicatoriae, tractatus brevis ad illustrissimum principem Ioannem Ducem Megapolensem*"¹². Denna sorts fäktning är väldigt annorlunda från tvåhandssvärdsfäktning, och hör inte riktigt till Liechtenauers tradition, varför man inte kan dra paralleller i översättningsteknik mer än ytterst rudimentärt, eftersom garder och kontringar är ganska annorlunda. Dock finns det med ett kapitel med svärd och bucklare i Mairs manuskript, och i Jörg

---

¹⁰ Kapitel 4.1.2

¹¹ <http://collections.royalarmouries.org/index.php?a=wordsearch&s=gallery&w=fechtbuch&go=GO>

¹² Ibid. s

Breus skissbok finns avbildningar av identiska figurer som i I.33, vilket antyder att konstnären måste haft tillgång till detta manuskript eller en kopia av detta någon gång i tiden. Vidare återfinns två figurer som liknar de som finns i I.33, men inte återfinns där. Samtidigt vet vi att det saknas sidor ur manuskriptet, varför det vore intressant att se om det finns möjlighet att jämföra de två manuskripten senare, då det uppkommit spekulationer om de förlorade styckena återkommer i Mairs manuskript.

Figur 1. illustration från manuskriptet I.33

Jag har inte satt mig in tillräckligt i språk eller avhandling av garder och tekniker hos respektive författare, dels för att mitt arbete inte sträcker sig så långt, och dels att det skiljer mer än tre hundra år mellan de två författarna. Det finns även andra traditioner av svärd- och bucklarfäktning däremellan, bla Paulus Kal och Hans Talhoffer. Vidare finns det traditioner från söder om Alpena och Spanien om vars kännedom han måste ha haft, eftersom han även i detta inkluderar enkel rappir, rappir och dolk, samt rappir och bucklare.

Figur 2. Illustration från Jörg Breu d.y.:s skissbok cod 1.6.2.4 f 15r

Om långsvärdet och dess anatomi

Tvåhandssvärd har varit i bruk sedan 1200-talet, men det var först på 1300-1400-talet som de började bli populära bland köpmän och hantverkare i städerna. De allra första var modifierade enhandssvärd, där man istället lagt till en längre päronformad svärdsnapp för att ge extra plats för en tvåhandsfattning, och därigenom längre räckvidd och lättare manövrering. Denna sorts svärd fick följaktligen namnet en- och en halvhandssvärd. Utvecklingen av smideskonsten gjorde att klingorna kunde smidas längre och tunnare, vilket gav ett mer lättmanövrerbart svärd, varför man gärna ville ha tvåhandsfattning för att kunna lägga kraft bakom både hugg och stöt. Detta svärd utvecklar sig ytterligare beroende på sitt syfte: Det ena är till fäktning utan rustning, och svärdet används för hugg, skär och stötar. Det andra är för envig i rustning, varför en skärande egg blir onödig, men en stickande spets kan tränga in i springor i rustningen och man kan använda parerstång och hjalt till att fälla, bryta och kasta omkull motståndaren med. Detta svärd har många namn, såsom Bohrschwert, Panzerstecher, Estoc etc., och hålls med ena handen på hjaltet och det andra på klingan. Man kan även fatta klingan med båda händerna och slå med svärdsnappen och parerstången. Det tredje är på slagfältet, där den så kallade Bidenhändern blev landsknektarnas kännetecken. Detta användes bland annat för att hugga ner lansar vid en skärmytsling och kunde bli upp till två meter långt. Under tiden blev detta mer och mer onödigt på slagfältet och blev sedan bara ett svärd man bar vid processioner.

Man har fått itutat att riddarkamp var en tung och klumpig historia där den som var starkast vann. Men sanningen är att ett tvåhandssvärd på runt 130 cm inte väger mer än mellan 1,5 och 1,7 kg, och kräver mycket mer teknik än rå styrka för att kunna föras, och Liechtenauers system är inget annat än ett

effektivt försvarssystem som går ut på att du effektivt ska kunna försätta din motståndare ur stridbart skick så snabbt och enkelt som möjligt.

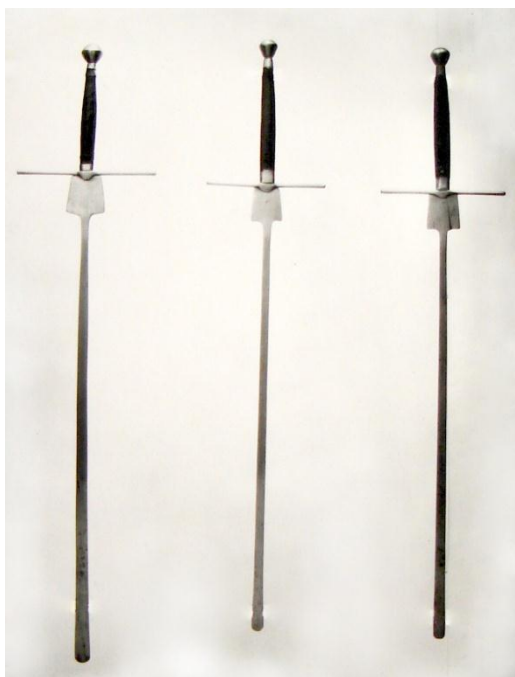
Det svärd som avbildats i flera av manuskripten, däribland Mairs, har man inget specifikt namn på bevarat till modern tid. Det rör sig om ett träningssvärd med en ganska karaktäristisk klinga som med ett väldigt brett parti vid hjaltet kallat ”schild”, allt från utstående parerhakar till enbart en liten kant eller två konkava inbuktningar, rundad eller platt spets och rundad slö egg. Det har i modern tid fått benämningen Federschwert, mest i brist på annat, men inte helt från sanningen. Namnet i sig härrör från en professor i början av 1800-talet, som ganska ovetenskapligt antog att St. Vitus fäktgille, som kallades för Federfechter, var de första att införa värjféktning och använde detta mot féktgillet die Marxbrüder.¹³ ”Federfechtereí” kom även sedermera att bli ett namn för uppvisningsstrid, men idag har den besynnerliga formen på klingan gav följaktligen gett namnet till svärdet. Svärdet uppvisar också många likheter med en så kallad ”Saufeder” eller ”Schweinfeder”, som är ett jaktsvärd ägnat för vildsvin. Det har hjalt som ett Bohrschwert men med lång rund klinga som slutar i ett brett bladformat parti, vridet 90 grader med ett hål i som man sedan stuckit en stålpinne i som fungerar som en klack så att bladet inte borrar sig hela vägen genom djuret i stöten, och jägaren kan hålla sig på behörigt avstånd.¹⁴

Varför ett Federschwert ser ut som det gör kan man spekulera en del i, men schildet koncentrerar vikten där man helst vill ha den för mest rörlighet, och parerhakarna ger extra skydd. Endast en handfull av dessa finns bevarade till modern tid, bland annat Landesmuseum i Zürich och Askeri Müze i Istanbul, samt Metropolitan Museum of Art i New York.

---

¹³ Wassmannsdorff, *Sechs Fechtschulen* s I.

¹⁴ Oakeshott, *European Weapons and Armour*, s. 134.

Figur 3. Tre svärd av Fechtbuch-typ.

Svärdets delar har följande namn:

Knopf *nodulus*, svärdsknapp – en ofta rund eller cylinderformad knapp fastsatt nederst i tången¹⁵.

Denna kan ha många utformningar och dess syfte är att väga upp svärds klingan för att ge rörlighet och smidighet.

Hefft/Gehiltz, *capulum*: hjaltet eller fästet. Det är här du håller händerna.

Creutz, *crux*, betyder här parerstång. Kan var utformad på många vis, men dess syfte är att skydda dina händer och fånga motståndarens klinga.

Schild, *clypeus*, ”skölden”, roten på klingan dvs närmast hjaltet, som är bredare och ofta försedd med två parerhakar eller bara två hålkälar. Detta för att, som nämnt innan, ge extra skydd för handen och distribuera vikten så att svärdet blir mer balanserat.

Klinge, *acies*, klinga – svärdets ”business end”, som delas in i:

Lange schneidin, *acies longa*, långa eggen – den egg som du håller vänd mot din motståndare

Kurtze/halbe schneidin, *acies brevis*, korta eggen – den egg som du håller vänd mot dig. Varför dessa heter som de gör är på grund av räckvidden som är något längre med långa eggen än med korta.

Stärke, *pars fortior*, ”starkan” – den del av klingan som är närmst hjaltet och ut mot klingans mitt.

---

¹⁵ Tånge – klingans ”rot” som går in i hjaltet eller skaftet.

Schweche, *pars imbecillior/infirrior*, ”svagan” - som är den del av klingan från mitten och ut mot spetsen.

Ort, *mucro*, spetsen. En vass udd längst ut som man petar in i motståndaren med. På de svärd som avbildas i fäktböckerna är spetsen allt som oftast rundad och något bredare för säkrare utförande av tekniker.

Om fäktingen

Mair var som nämnt innan en ivrig samlare av kampkonstmanualer och det finns fler bevarade från hans tid, före och efter. Men faktum är att det är tack vare att Mair samlade på dem som vi har flertalet av dem bevarade till idag och så stor förståelse för kampkonsttraditionerna i södra Tyskland som vi nu har. Men man kan aldrig tala om tysk fäkting med tvåhandssvärd utan att nämna Johannes Liechtenauer. Vi vet väldigt lite om vem denne mannen var, mer än att han hade ett antal lärjungar som spred hans lärosatser vidare.¹⁶ Han sägs ha rest till många olika platser, och lärt av flera olika fäktmästare¹⁷, för att sedan samla samman dessa olika tekniker till ett eget system med sin egen terminologi, vilket fördes vidare som ganska kryptiska minnesverser på rim. Sådana var mycket vanliga i medeltidens facklitteratur, och förekommer överallt i hela Europa som ett sätt att komma ihåg och förmedla kunskap. Många fäktmästare kunde kanske inte läsa, än mindre hade de tillgång till papper och penna att skriva ned dem, eller ens viljan för den delen, eftersom många av teknikerna ville man hålla hemliga – du vill ju inte att din fiende ska veta vad du kan sätta upp mot honom. Kampstilen beskrivs som enkel, snabb och ”som om det gick en tråd mellan ditt svärd och dess träff”¹⁸. Dessa verser inkluderar fäkting med tvåhandssvärd utan rustning, med rustning, brottning och kamp till häst. Det allra äldsta verket i denna tradition är MS 3227a, en husbok daterad till år 1385, tillskrivet prästen Hanko Döbringer och daterat till 1389. Detta verk är dock inte illustrerat. Verserna består av tolv paragrafer, som är huvudstycken som behandlar hugg, garder och olika grundtekniker.

Andra skolor är den så kallade Gladiatoria-skolan, uppkallat efter manuskriptet Ms. Germ Quart. 16 med samma namn. Det finns ett antal verk i denna skola, bland annat ett i Biblioteka Jagellonska i Warsawa. Den står utanför Liechtenauers system, och handlar mest om rustad strid och strid med sköld och antingen svärd eller klubba vid juridiska dueller.

---

¹⁶ Paulus Kal, 1420- ca 1485 fäktmästare i Bayern, och författare av manuskriptet CGM 1507 säger sig vara en ”medlem av och utvecklare av” Liechtenauers Sällskap, där han nämner ett antal mästare som ingick i detta.

¹⁷ MS 3227a 13v

¹⁸ MS 3227a 13v ”...und get of das aller neheste und korczste svecht und gerade czu Recht zam wen eyner eynen hawen ader stechen wolde und das man im denne eynen vadem ader snure an seinen ort ader sneyde des swertes bu[e]nde und leytet aber czoegge den selben ort ader sneide off ienes blossen...”

En tredje är den som tidigare antagits tillhöra ovan nämnda grupp, men sedermera kallas Pseudogladatoria, eller Nürnberggruppen, dit bland annat det så kallade Codex Wallerstein tillhör, och som konstnären Albrecht Dürer skall ha baserat sin egen kampmanual på¹⁹. Man trodde tidigare att den tillhörde Gladiatoriagruppen på grund av dess liknande språkbruk, men då teknikerna inte är de samma kan man inte längre sätta dem tillsammans²⁰.

Vidare finns det i Italien den friulanske Fiore dei Liberi, som även han för fram sina verser på rim, men som står utanför Lichtenauers märkverser. Man vet inte hur pass mycket de båda skolorna influerat varandra, men vissa termer är identiska eller likartade, såsom t ex. Porta di ferro/**Eisenpforte**, och Posta di cinghiara/**Eber**. Nyligen har man funnit ett av hans verk översatt till latin, med verser på samma sätt. Övriga italienska skolor är fäktmästarna Achille Marozzo och Giacomo Di Grassi, men dessa baserar sin tvåhandssvärdsfäktning på det italienska enhandssvärdets terminologi, varför det blir svårt att dra likheter mellan den tyska och de italienska skolorna.

Vidare har vi Figueireda²¹, en portugis som även han beskriver användning med det iberiska tvåhandssvärdet, el montante, som i mångt och mycket liknar det tyska, men har en helt annan terminologi. Jag har emellertid inte satt mig in i hans verk för att kunna göra mig någon uppfattning om detta.

Verken i Mairs besittning

Vi vet att Mair haft i sin besittning följande fäktböcker. Samtliga är skrivna på tyska:²²

Codex I.6.2°.1 – en kopia av Hans Talhoffers fäktmanual, möjligen MS XIX.17-3.

Codex I.6.2°.2 – en sammanställning av Jörg Wilhalm(sic!) Hutters långsvärdsavhandling och en reproduktion av Lienhart Sollingers manuskript *Ergundung Ritterlicher Kunst der Fechterey*.

Codex I.6.2°.3 – en kopia av Codex I.6.4°.5 med beskrivande kommentarer av Jörg Wilhalm Hutter.

Codex I.6.2°.4 - Jörg Breu den yngres skissbok för Mairs verk.

Codex I.6.2°.5 - En sammanställning av Hans Medels revision av Sigmund Schining ein Ringecks avhandling, Medels egna skrift, tryckta illustrationer av fäktare av Maarten van Heemskerck, och förteckningar över Marxbrüders fäktgille.

---

¹⁹ Dörnhöffer, s 60

²⁰ Hils, s 48

²¹ www.hroarr.com hämtat den 14:april 2012

²² Hils, s 21.

Codex I.6.4°.2 - En sammanställning av två verk från Nürnberggruppen, och en mycket äldre serie illustrationer av fäktare utan text. Detta verk kallas även ”Codex Wallerstein”, och stilen går även under namnet pseudo- gladiatoria. Verket behandlar fäktning med tvåhandssvärd, messer, brottning, brottning med dolk, och närstrid i rustning, och står även till grund för Albrecht Dürers egna fäktmanual.

Codex I.6.4°.3 - en sammanställning av flera verk av Liechtenauers tradition, möjligen sammanställd av Jud Lew, en av Liechtenauers lärjungar(dock ej fastställt om det varit i hans ägo eller ej).

Codex I.6.4°.5 - Jörg Wilhalm Hutters skissbok för ”De Arte Athletica”.

MS E.1939.65.354 - Gregor Erharts fäktmanual. (fd . Codex I.6.4°.4.)

Reichsstadt ”Schätze” Nr. 82 - Den utökade och slutliga versionen av fäktmästaren Antonius Rasts fäktningsanteckningar.

Utövandet

Mellan 14-1600-talet utövades kampkonst i nästan varje större stad i Tyskland, och var och en som hade råd att hålla sig med utrustning och betala en fäktmästare fick träna vid en fäkthall. Ofta var det krav att vara utbildad fäktmästare för att kunna vara doppelsöldner vid en landsknechtsarmé, och sålunda få dubbelt betalt. Vidare hölls det ofta tävlingar vid högtider och festligheter där vinnaren kunde vinna en summa pengar, varför det också blev väldigt populärt att syssla med fäktning. Utövandet finns nedtecknat ända fram till början på 1800-talet, då det slutligen dör ut²³. Mycket möjligt är att de sista fäktmästarna, eller gamla elever till dessa fortfarande levde när Professor Karl Wassmannsdorff och hans gelikar nedtecknade historien om de tyska kampsportstraditionerna på 1800-talet.²⁴

Gillen

Som sig bör i det västra Europa under medeltiden och renässansen var de flesta yrkesverksamheter indelade i gillen och skrån, och så även fäktmästare. Det fanns tre:

Die Marxbrüder – *Bruderschaft Unsere lieben frawen und der reynen Jungfrawen Marien vnd des Heiligen vnd gewaltsamen Hyemelfursten sanct Marcen.* ”Vår kära fru och rena Jungfru Marias och den helige och våldsamme Himlafursten Sankt Markus brödraskap” var det första gillet med ensamrätt

---

²³ <http://www.schwertbund-nurnberg.de/> 1810 upphävdes fäktmästarämbetet i staden Nürnberg. Det är dock oklart huruvida dessa förde vidare den gamla fäktkonsten.

²⁴ <http://www.schwertbund-nurnberg.de/>

att utbilda och utse fäktmästare, och förlänades detta gillesprivilegium i 1487 av tysk-romerske kejsaren Fredrik III, och förnyades flera gånger efter det.²⁵

Federfechter – eller Freifechter, var det andra konkurrerande gillet. Det började som enskilda fäktmästare som inte var anslutna till Marxbröderna. Det grundades 1570 i Prag, och fick tillåtelse att driva sin verksamhet av rådet i Frankfurt 1575, trots starka protester från Marxbröderna, och förlänades slutligen gillesrättigheter av Rudolf II den 7 mars 1607²⁶. Man har olika teorier om var namnet kommer från. Vissa anser att det är på grund av deras vapensköld, där en fjäderpenna finns avbildad, medan andra anser att det kommer från en förvrängning av gillet skyddshelgon Sankt Vitus namn. Flera skärmytslingar var utbrett mellan anhängare av de två gillena. Frifäktere var per definition inte olagliga, eftersom de tränade soldater till det tysk-romerska riket, men de var ekonomiska konkurrenter till Marxbröder. De var dock båda representerade vid det kejserliga rådet, och konsulterades vid hederfrågor. Vissa anser att det var dessa som introducerade stötfäkting i Tyskland, vilket gav dem öknamnet. Detta påstående sägs härröra från en Professor Scheidler, som 1859 publicerade denna tes helt utan några som helst belegg.²⁷

Luxbröder – vi vet väldigt lite om detta gille, mer än att de ansågs som en mer löst sammanslagen grupp huliganer eller prisfäktere, så kallade ”Klopffechter”²⁸

Fechtschule

Själv ordet skulle kunna översättas till kampsportstävling, och dyker upp först på 1400-talet, och innan dess användes ordet Schirmschule. Om detta var samma sak vet vi inte helt. Dessa tävlingar hölls i de flesta stora städer runt om i Tyskland. Tävlingarna annonserades genom parader genom staden och anslag efter gudstjänst. De hölls allt som oftast utomhus på marknadsplatser eller liknande och gärna i samband med högtider och som underhållning vid festligheter.

De hölls ofta mellan de olika gillena, och många reste långt för att komma till en Fechtschule – en så kallad Generalfechtschule. Staden Gdansk hade en egen tävlingslokal som byggdes för detta syfte eftersom staden hade som skyldighet att mönstra och träna soldater att försvara staden. Allt eftersom fäktingillena blev omoderna, gick man över till annan sorts träning, och huset byggdes allt mer om till en teater, den teater som i dag är Teatr Wyrzeże (Theater am Kohlenmarkt)²⁹.

---

²⁵ Wassmannsdorff, s. 5

²⁶ Wassmannsdorff s. 7

²⁷ Wassmannsdorff, s. V-VI

²⁸ Bodemer, s.59.

²⁹ Löschin, s. 353.

I turneringar gick det till så att den som först fick in en blödande träff i huvudet på sin motståndare vann, förloraren ersätts av en annan gillesbroder tills alla deltagare tagit slut. Vinnaren vann en blomsterkrans och pengar. De tävlande och det arrangerande gilletts mästare marscherade in på planen, varpå mästaren förklarade reglerna: det får inte förekomma något hat eller split mellan de tävlande på arenan. Inga fulknep, så som stenkastning, stötar med spets eller svärdsknapp, peta i ögonen, slag och stötar mot skrevet, kast eller armbrytningar var tillåtna, inte heller attacker över fäktmästarens stav³⁰, dvs när en fäktmästare som hade översyn över en tvekamp avbröt kampen stack han in en stav mellan de två kämparna för att hålla dem i sär. Detta har gett upphov till det tyska uttrycket ”unter die Stange halten”, vilket kan översättas till ”att hålla någon under vingen”. Vi vet dock inte om detta gäller för alla fechtschulen, enbart stadens, eller bara där och då. Innan fäkterna började slåss, framfördes sånger som hyllade det egna och smädade det andra gillet. Det var dock, till trots för säkerhetsföreskrifter ingalunda säkert, och utöver skador som utslagna ögon och kluvna näsor så hände det faktiskt att utövare dog under tävlingarna. Detta ledde till ett förbud av fechtschulen i Nürnberg under lång tid.³¹

Under en fechtschule hölls inte bara tävlingar i långsvärd utan även i stav, dussack, brottning, lans, hillebard, dolk och senare den allt mer populära värjan. Detta var ofta sedd som en prövning i de fäktandes färdigheter, även om man skiljer mellan ”schulfechten”, alltså tävlingsfäktning, och ”ernstfechten”, dvs. kamp på liv och död. Även om det helt säkert lärdes ut och tränades skadliga och rent ut dödliga tekniker, så fäktades det med dessa regler, vilket i mångt och mycket genomsyrar den samtida fäktmästaren Joachim Meyers verk.

Fechtschulen hölls i Tyskland ända upp till 1700-talet, men man lät dem sakta men säkert dö ut³², eftersom landsknektsväsendet inte längre var effektivt på slagfältet, och fäktgillena inte längre hade någon ekonomisk eller för den delen vital roll för de stridande på slagfältet. I och med detta slutade man även att utöva den traditionella tyska stridskonsten, och folk började mer och mer gå över till att fäktas med den lättare franska dräktvärjan, en sorts fäktning som kom att bli vad vi i dag kallar olympisk fäktning.

Dock lever en spillra av gamla tidens fäktskola kvar i studentbrödraskapen i Tyskland genom den så kallade mensurfäktningen, som går ut på att med en huggvärja, en sk. ”**Glockenschläger**” tillfoga sin motståndare ett sår i ansiktet. Den utövas än i dag, trots långa perioder av förbud.³³

---

³⁰ Wassmannsdorff s. 10

³¹ <http://www.schwertbund-nurmburg.de/>

³² Löschin s. 355

³³ <http://www.die-corps.de/fechten.0.html>

Författarens samtid

1500-talet i Tyskland var en orolig tid, med många slag, oroligheter, motsättningar och uppror. Arméer och förband av legoknektar fanns överallt. Följaktligen fanns det ett behov av män som var kunniga i stridskonst, och det var här fäktgillena kom in i bilden. Det var inte bara adliga som var förpliktigade att försvara sitt land och sin stad utan även andra som kunde och ville fick ta värvning. Därför var det vanligt att hantverkare och gesäller i en stad också utövade fäktning, och detta gällde även studenter. Följaktligen var detta den tid när denna kampsport hade sin storhetsperiod.

Reformationen skapade motsättningar i landet en lång tid framöver, liksom Hussiterna hade gjort århundradet före. Detta i samband med ekonomisk kris ledde bland annat till det stora bondeupproret, där upp till 300000 bönder deltog. Det var vid denna tid som den unge Paul flydde tillsammans med sin far till Böhmen och stannade där tills det politiska läget hade stabiliserats någorlunda. Detta måste utan tvivel ha påverkat honom under hans skrivande, varför det förekommer kamptechniker med redskap som lie, skära, tröskslaga och träklubba i hans verk.

Om förordet

Eftersom Mair upplever att omgivningen inte hyser respekt för kampkonsten, så anser han det både rätt och rimligt att försvara sig själv och sitt verk och den möda och de omkostnader det inneburit med ett förord.

Kampkonsten, av Mair kallad *Athletica*, på tyska "Ritterspiel", har hyllats och respekterats i alla länder och alla kulturer i alla tider, och alla historiker, moderna och antika anser att kampkonsten har ett ursprung någonstans ifrån, men ingen är ense om vem som var den förste. Vissa anser att det kommit till människan under påverkan av stjärnornas konstellationer, och sålunda härrör från Gud. Enligt Mair var grekerna först, och Phorbas (i C 393 *Probas*), lärare till Kung Theseus av Aten var den förste att instruera dem, och kostbara träningshallar byggdes till detta syfte över hela peloponesiska halvön.

Kampkonsten tog sig från Grekland till Romarriket där den inlemmades och det byggdes teatrar där man höll kampkonsttävlingar till olika gudars ära. Han nämner historien om spartanerna och slaget vid Thermopyle, och de egna dygdiga germanska förfäderna, vars kung Gambar, gav upphov till ordet "kempfen", alltså det svenska "Kämpa"

För de historiska faktakunskaperna hänvisar han till en rad författare: de antika författarna Strabo, Herodotos Tacitus, Caesar, Cicero, Plutarchos, Suetonius Tranquillus, Quintilianus, Orpheus, Homeros, Aristippus, Diodorus Siculus, och Galenus och även den samtida tyska historikern Johannes Aventinus. Han nämner även bibliska händelser, såsom berättelsen om David och Goliat och kung Sardanapel av Assyrien.

Vidare skriver han att att försmå kampkonsten och att sluta utöva den kan innebära slutet på en hel nation, eftersom man då börjar hålla sig med odygdiga laster och tycker illa om kroppsarbete, och han

påpekar, att lärda män som anser att stridskonsten inte hör hemma i lärda kretsar är födda i *Utopia*, vilket i den tyska versionen heter ”Schlauraffenland”(sic!)³⁴, dvs sagolandet där man aldrig behöver arbeta och maten kommer och serverar sig själv. Detta är en intressant detalj, eftersom det måste betyda att han måste ha kommit i kontakt med eller åtminstone ha hört talas om Sir Tomas Moores verk med samma namn³⁵.

Han säger även att han själv sysslar flitigt med kampkonst och lärt mycket av duktiga fäktmästare, vilket han sedan nedtecknat i två band. Till detta har han använt fyra år och stora omkostnader, och tillika anställt två duktiga och erfarna fäktmästare, för att detta verk skall komma människor och fosterlandet till nytta.³⁶

Det ser ut att inte röra sig om någon översättning från det ena eller andra verket, utan snarare två parallella förord, som handlar om samma sak och är uppbyggda likadant, men där ordval, meningsbyggnad och framställning är oberoende av varandra. Författaren har helt enkelt skrivit ett förord, men valt att lägga till och dra i från i de olika utgåvorna beroende på vad han såg passande.

Om de övriga kapitlen

Efter förordet kommer sedan en kapitelförteckning ordnad efter vapnen i fråga. Även om jag i denna uppsats inte kommer skriva så mycket om de övriga kapitlena så har jag med en liten kort beskrivning av dem för att uppvisa vilket enormt arbete detta faktiskt är.

Ensis/gladius, Schwert, - Svärd

Här är det det långa svärdet man har i åtanke, vilket förs med båda händerna, och som denna uppsats handlar om. Det ligger till grund för all stridskonst, och i verket finns 120 illustrerade stycken, dvs. stridssekvenser med olika tekniker, samt ytterligare 16 i cod vindob. Därefter en behandling av Liechtenauers märkverser med kommentarer. Till detta har man även lagt ett register, dels till de 120 fäktstyckena³⁷, och i mscr c393 även ett index över terminologin i kapitlet efter.

---

³⁴ C 393 f 12v

³⁵ Ibid.

³⁶ C393 f 14v

³⁷ Se appendix.

Sica/Acinaces, Dussegt, - Tasshake

Är ett annat vapen som används flitigt på denna tid och är en utveckling av vad som kallades för Messer, ett huggare med eneggad klinga som var något böjd och tveggad i spetsen, samt med parerstång med en hake på utsidan att fånga upp motståndarens klinga med. Senare blev detta ett träningsvapen av trä eller läder som ser ut som ett skäkteträ för lin. Det finns många benämningar på detta vapen, såsom dusegt, dusägge, tesaker, tesåk osv, samt det svenska namnet tasshake. Mair anser att detta kommer från Spartanerna. Själva ordet ”Acinaces” kommer från persiskan via grekiskan och åsyftar en dolk med rak klinga som användes av perserna. Sica betyder, ”skära” och är ett redskap med inåtböjd klinga för att skära gräs med. Detta kapitel har 44 illustrerade sekvenser och ett kapitel med grundtekniker på samma sätt som långsvärdets.

Hastula, Stennglin, Stav

En ca. en och en halv meter trästav. Mair anser detta komma från romarna och perserna. Det är ett vanligt redskap att fäktas med och var antagligen även vanligt på slagfältet. När lansens eller huvudet på hillebarden brutits av kan man fortfarande använda skaftet. Detta kapitlet innehåller 18 illustrerade sekvenser.

Lancea, Lanngspiess - Pik

Var även det ett mycket populärt vapen under slutet av medeltiden och och renässansen, något även författaren tar fasta på, och pikenerare utgjorde största delen av ett landsknechtsregiment, varför detta var ett vapen som var av stor vikt att lära sig. Det innehåller 12 illustrerade fäktsekvenser.

Bipennis, Hellenbarten - Hillebard

Sägs enligt Mair härröra från Amazonerna, vilket han hänvisar till historikern Aventinus³⁸. En hillebard är ett stångvapen med yxhuvud, en tagg baktill och spjutspets längs upp. Användes flitigt bland fotfolk till att bryta eller fälla undan fiendens lansar med, om inte för att ha ihjäl dem. Själva ordet är det latinska för dubbelyxa, den grekiska labrys. Detta kapitel innehåller 20 illustrerade stridssekvenser.

38

Falx foenaria, Segen - Lie

Han är även den ende som har nedtecknade stridstekniker med lie. Detta kapitel innehåller 10 illustrerade sekvenser.

Falx frumentaria, Sichel - Skära,

Ett vanligt redskap att skära gräs med, så varför inte försvara sig med det. Mig veterligen är han den enda som behandlar detta vapen bland västerländska fäktmästare. Detta kapitel innehåller 16 illustrerade fäktsekvenser.

Pugio Dolk,

Mair skriver att Germanerna hade detta som sitt främsta vapen på Caesars tid. Den dolk som man oftast har att göra med vid den här tiden är den så kallade rondell- eller testikeldolken. Rondelldolken kallas även skivdolk på grund av att skaftet ovan och under har två runda parerskivor. Testikeldolken har ett träskaft med två testikelformade formationer nede vid klingan. Den hade ingen vass klinga men var desto spetsigare och ganska lång, och till för att användas i rustad strid varför en skärande egg blir verkningslös, medan en spets kan tränga in mellan rustningens delar och en vadderad ringbrynjeförsedd fäktjacka. I C 393 har den parerstång och ganska lång klinga, medan i cod. Dresd. 93/94 är det träattrapper. Det innehåller 48 illustrerade kampsekvenser.

Lucta, Ringen - Brottning,

Som enligt Mair har sitt ursprung i dolkens tekniker, och som han säger kan använda både med och utan dolk, till att försvara sig och till och med döda sin motståndare³⁹. Innehåller bl a kast, svepningar,

---

39

armlås, arm- och benbrytningar samt fasthållningar. Detta kapitel innehåller 106 illustrerade sekvenser.

Tribulum, Deischel - Slaga

En tröskslaga försedd med taggar av järn. Man har även sett riddare avbildade i strid med dessa vapen, varför man inte kan utesluta att det var någorlunda förekommande i envig och på slagfältet. Detta vapen är oerhört effektivt, men kräver mycket övning. Mair säger att detta härrör från sarmaterna och hunnerna. Detta kapitel innehåller 8 illustrerade fäktstycken.

Fustis agrestis, nodis constans, Baurstang - Knölpåk

En kraftig, knotig träklubba, ”genom vilken ingen skall berövas livet utan ett vapen till gott försvar” - *qua non eripitur alicui lucis usura, sed ad defensionem maxime aptus*. Detta kapitel innehåller 8 illustrerade fäktsekvenser.

***Varia arma contra variis armis* Gwhör gegen gwhör -Vapen mot vapen, dvs olika vapen mot varandra**

Det kan röra sig om spjut mot svärd, svärd mot dussack, dolk mot svärd etc. ”*cum quis ex improviso obruitur se possit defendere*” - så att man kan försvara sig när man anfallits oförberett.

***Ensis hispanicus more italarum, Rundellen und Rappir* - Värja**

Det rör sig här om en ganska kort huggvärja. Styckena behandlar värja separat, med parerdolk eller rundsköld. Intressant nog innehåller den även ett fyrtiotal tekniker som påminner om de som förekommer i manuskriptet I.33, var värjan mer liknar ett enkelt enhandssvärd från 1200-talet, och vad som framgår av illustratörens anteckningsblock, måste denne ha haft tillgång till detta manuskript eller en kopia av detta. Dock har han inte med detta manuskripts terminologi, utan håller sig mer strikt till sin egen. Jag har heller inte satt mig in i hur pass många tekniker han tagit från manuskriptet I.33, eller hans influenser från skolorna söder om alperna för att kunna göra ett utlåtande om detta.

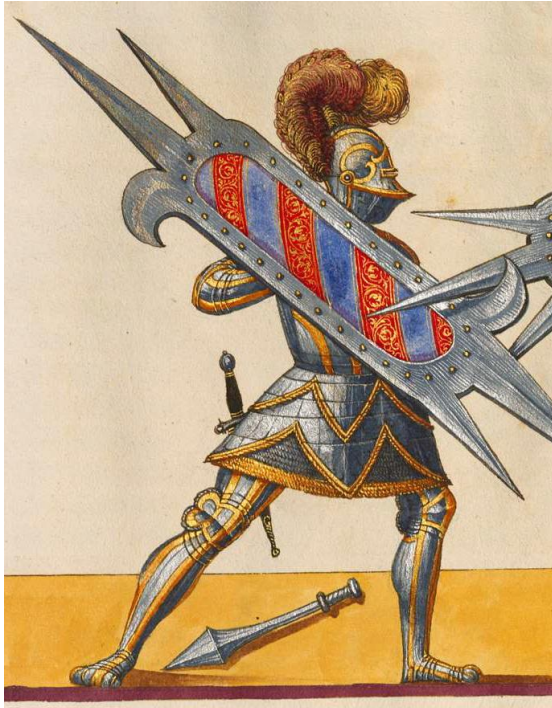
***Securis letalis* , Mordagst Mordyx**

Sägs även enligt Mair härstamma från Amazonerna efter vad historikern Aventinus berättat. Vapnet, på svenska även kallat pålyxa, är ett tyngre yxhuvud på ett ca 1,5 meter långt stålskott skaft, och långa taggar runt om huvudet.

***Dimicatio qua scutis utimur*, Dartsche, "skärsköld"**

Detta är en mycket speciell kampform och används i juridiska dueller enligt Schwabisk och Frankisk lagstadga. Belägg för detta finns även i Talhoffers och Paulus Kals fäktmanuskript, samt Gladiatoria-gruppen. De två duellerande har ungefär kroppslånga sköldar försedda med taggar och klingor ovan- och undertill, och ett ganska långt skaft baktill så man kan föra det med båda händerna. De kämpande kan även använda svärd eller klubbor.

Dimicatio in armis, Kampff in Harnasch - Kamp med rustning

De kämpande har kroppsnära, sengotiska rustningar med klappvisir, gyllene detaljer och plymer. De använder spjut och sköld, svärd, dolk samt ren brottning, där kampen antingen slutar med att motståndaren försätts ur stridbart skick, dör, fasthålls eller binds. Här är finns även på slutet en dikt på elegisk distikon, om hur riddaren försvarat sin ära i tvekamp och vunnit. Jag har inte satt mig in i dess termer för att kunna avgöra hur pass mycket som tillhör Liechtenauer, Nürnberggruppen eller Gladiatoria.

Dimicationes equestrestes iocosae olika tävlingsdiscipliner vid tornerspel

Detta är ett intressant kapitel som ger en unik inblick i hur tornerspel gick till. Vi får se olika och olika discipliner inom tornerspel, samt bedömning av de tävlande, följt av en tornerbok, dvs ett referat

över tornerspel hållna genom åren. Detta kapitel innehåller 26 illustrationer över de olika tävlingsformerna, men förekommer emellertid inte i cod dresd. 93/94

***Processus et iuramentum eorum qui sunt dimicaturi* Notkampff zu Ross und zu fuss- Lagbestämmelser och dömande i juridisk duell**

Här är ett intressant kapitel om om en juridisk duell som utkämpades av de två herrarna Althaimer och Giess, och hur man går till väga inom juridisk duell enligt frankisk och schwabisk lag. Här beskrivs även vilka vapen, och hur de duellerande skall vara utrustade, samt tid och plats för duellen.

***Equestris pugna pro vita et sanguine* Kampff zu Ross - Kamp till häst på liv och död,**

Involverar strid från hästryggen, beväpnad eller obeväpnad mellan ryttare och/eller fotfolk med varjehanda vapen. Detta kapitel har 73 illustrerade fäktsekvenser.

Det sista han nämner i sitt förord är en förmaning om vilka gåvor en fäktare måste ha: stark som ett lejon, skarpsynt som en örn, snabb som ett lodjur, och slug som en räv. Ingen som inte besitter dessa gåvor kan bli en duktig fäktare. Vidare nämner han i den tyska versionen de tre ”vågarna”: övre, medel och undre. Står du med fötterna ihop och raka ben är det den övre, lite bredare med benen i medel, och lågt, så står du i den undre.

Slutligen skriver han om människans sex svaga punkter: hakan, framme vid halsen, båda armbågarna, musklerna i mitten av armen, handlederna, och slutligen knäna, och i alla stycken skall man söka dessa om man vill vinna över sin motståndare. Varför inte skrevet och solar plexus är med kan vara för att i rustad strid är dessa nyttolösa att gå efter, då de är skyddade av rustningen. De sex svaga punkterna är till för att fälla motståndaren omkull, eller hålla fast honom.

Andra författare

Om man vill ha ökad förståelse för fäkttermerna bör man även se till andra samtida och senare fäktmästare och författare till fäktmanualer. Det finns ett stort antal av dessa, och det är svårt att veta idag vilka som var de mest inflytelserika under Mairs tid. Många lämnade inga manualer alls, och vi har bara namnen kvar. Det kan dock vara bra att komplettera med andra författare, eftersom det är inte alltid som en författare förklarar alla termer.

André Paurñfeindt

Vi vet väldigt lite om vem denne fäktmästare är, mer än att han beskriver sig som Freifechter, var bosatt i Wien och tjänat som livvakt åt Kardinal Matthäus Lang von Wellenburg(1468-1540)⁴⁰. Han gav ut det första tryckta verket om fäktning, *Ergründung Ritterlicher Kunst der Fechterei*, ”Den ridderliga fäktkonstens grunder” i 1516. Delar av detta verk återutgavs sedan i 1530 av Christoph Egenolff *Die Ritterliche Mannliche Kunst und Handarbeit des Fechtens* och nedtecknades för hand av fäktmästaren Liennart Sollinger, och sedan slutligen hamnade i Mairs ägo i [Codex I.6.2°](#).² Hans verk har med Liechtenauers märkverser, men skiljer sig markant från Liechtenauers tradition. Kanske är detta i linje med att hans avsikt att skriva för nybörjare.⁴¹ Han är också unik i det att hans verk översattes till vallonska, franskan som talas i Belgien. Dock har Liechtenauers märkverser utelämnats i den versionen, och enbart fäktstyckena står med.

Joachim Meyer

Joachim Meyer var knivsmid och fäktmästare född antagligen 1537⁴² i Basel i Schweiz men bosatt och verksam som fristående fäktmästare i Strasbourg, en så kallad ”Freifechter”. Där gifte han sig 1560 med änkan Apollonia Ruhlmann. Han gav ut samma år en tryckt bok med ett stort antal detaljerade träsnitt. I det behandlar han tvåhandssvärd, dussack, dolk, lans, hillebard, värja, brottning, och stav. Det finns även ett handskrivet manuskript som bevaras i Universitetsbiblioteket i Lund.⁴³ Han är väldigt pedagogisk och analytisk, och beskriver garder, hugg, tekniker, övningar samt strategier på ett mycket övergripande och enkelt sätt. Han citerar även han Liechtenauer och går även

---

⁴⁰ Ott, Michael. "[Matthew Lang](#)." *The Catholic Encyclopedia*, Vol. 8. New York: Robert Appleton Company, 1910. <http://www.newadvent.org/cathen/08787a.htm>

⁴¹ Egenolph, s. 1-2

⁴² http://freifechter.com/joachim_meyer.cfm

⁴³ http://www6.ub.lu.se/fsi/viewer/fsi.swf?cfg=showcase_presets%2Fdefault_inside_br&showcase_dir=Bocker%2FFaktbok&skin=black&language=english

så långt att han skapat egna märkverser baserade på Liechtenauers⁴⁴. Meyer dog i sjukdom 1571 och lämnade stora skulder efter sig på grund av konstnaderna för utgivandet av boken. Den hade dock så stort inflytande på den tyska fäktningen och hans verk trycktes flera år efter hans död, och de senare författarna Sutor och Theodori baserar sina böcker till större delen på hans verk, om inte nära nog plagierar det. Vi vet dock inte huruvida Meyer varit i kontakt med Mair eller hans *De Arte Athletica*. Meyers verk *Grundtliche beschreibung der ritterlichen kunst des fechtens* har i mångt och mycket samma uppbyggnad som Mairs: ett förord som redogör för antikens dygdiga och dugliga krigare och stridskonstens nytta för det tyska riket, för att därefter gå över till de olika kapitlen. Dock förstår man snabbt att Meyer har en annan filosofi bakom sin fäktning med långsvärdet, i och med att hans stycken innehåller väldigt få stötar eller tekniker med direkt skadlig eller dödlig utgång, men desto fler andra tekniker, såsom **Kurtzhaw**, **Kronhaw**, **Glützhaw**, **Zirckel**, **Rinde** etc. Dessa går generellt ut på att göra skada mot ansiktet, och sedan ta dig ut ur huggavstånd med ett hugg, något som antyder att detta var bättre anpassat för tävlingar och inte för att ta din motståndare av daga, vilket hade högre prioritet för tidigare författare som användet svärdet på slagfältet och i strid på liv och död. Vi vet inte vilka influenser eller vilken läromästare han tränat för, men vi ser ibland vissa illustrationer går igen hos Mair och hos Meyer.

Figur 4. Bild från Meyers *Grundtliche Beschreibung des Kunst des Fechtens*. Mannen längst fram till vänster står i garden "vom Tag" och hans motståndare i garden "Alber".

---

⁴⁴ Ibid. f 44v

Figur 5. illustration från C 393, jfr. figur 2.

Jacob Sutor

En senare författare 1612 gav ut *Neue Künstliche Fechtbuch*, en förenklad version av, om inte nära nog ett plagiat av Meyers bok. Verket behandlar även bland annat dussack, värja, hillebard och tröskslaga.

Verolini Theodori

Verolini var den siste kände författaren att ge ut en bok, *Der Kunstliche fechter* 1679, enkom om det tyska tvåhandssvärdet. Illustrationerna är amatörmässigt gjorda och identiska med Meyers illustrationer, och beskrivningen är i mångt och mycket likt, om inte samma som Meyers.

Girard Thibault

Girard Thibault var en holländsk fäktmästare som skrev ett franskt verk *Academie de l-Espee*(sic!) 1628 som behandlade den allt mer populära värjan, men där han beskriver tekniker med värja mot tvåhandssvärd. Han är intressant i det att beskriver långsvärdstekniker på franska, vilket det finns ytterst få av. Hur detta kommer sig vet vi inte. Hans system är väldigt matematiskt och beskriver hur man skall röra sig enligt linjer som ritats upp på golvet. Liknande figurer kan man också se i illustrationerna i Joachim Meyers bok. Thibaults verk förespråkar den enkla franska barockvärjan före alla andra vapen, och vi ser redan här hur intresset för det tyska långsvärdet börjar dala.

Om långsvärdskapitlet

Svärdskapitlet består av två delar. Den ene med 120 illustrerade fäktsekvenser + 16 extra i cod vindob. Illustrationerna visar en del i fäktsekvensen, med de två fäktarnas positioner. Varje sekvens är inte mer än ungefär tio rader. Den består ofta av en huvudteknik, hur man tar sig in i den och därefter olika

kontringar på den. Att utföra ett stycke tar inte mer än några sekunder. Det är också här många moderna fäktare tar miste, eftersom man i modern fäktning alltid måste parera motståndarens anfall innan man själv kan göra ett utfall. I långsvärdsfäktning kan en rörelse vara både en parad och en attack på en gång.

Därefter kommer en avhandling av Liechtenauers märkverser med förklarande kommentarer till dessa. Märkverserna är 12 stycken grund-fäktstycken, med hugg, anfall- och försvarstekniker. Dessa är inte illustrerade, och i den latinska är de rimmade verserna utelämnade, och enbart de förklarande kommentarerna står med.

Fäktstyckena börjar gärna med ”*Quum in conspectu adversarii digladiando accesseris...*” eller likande. Han använder ofta futurum simplex och futurum perfekt, samt futurum imperativ, såsom *petito, ferito*.

I tyskan börjar stycket med ett ”Item”. Mottagaren av en teknik står gärna i dativ, eg. **Haw Im lanng ein zu dem Haupt** – ”hugg ett långsträckt hugg i huvudet på honom”, **Versetzt er dir das** – ”parerar han det(alltså din attack)”. **Wahr sein/nehmen**, att bli varse, eller upptäcka styr genitiv, eg. **wirt er des orts gewar**. Denna språkliga företeelse är mycket intressant, och skulle kunna bli ämnet för ett annat arbete bara i sig själv. Den speglas å andra sidan nästan inte alls i den latinska översättningen, förutom på några få ställen i de ytterligare 16 styckena i cod. Vindob.

Hinder sich, vor sich, über sich, och unter sich är prepositionsattribut i sig själva, och skall översättas bakåt, fram, upp- och nedåt, och inte ”bakom sig”.

Styckena och teknikerna går rakt på sak: inga yviga rörelser eller akrobatik. Man skäms inte för att gå nära in på livet på motståndaren och släppa svärdet, om man kan kasta motståndaren till marken eller bryta en arm eller liknande. Mycket av de tekniker som beskrivs är vad vi i modern tid skulle kalla fulgrepp, med sparkar och stötar i skrevet, armbrott, osv.

Generellt, enligt Meyer och Sutor, består fäktstyckena av följande indelning: **Zufechten**, man hugger mot varandra, ofta resulterar detta i att klingorna möts, så kallat **Anbinden**. Därefter kommer det som kallas **Krieg**, eller, **Handtarbeit**,⁴⁵ alltså strävan efter att vinna en öppning hos motståndaren med stötar skärningar eller hugg, beroende på vad motståndaren gör; Sedan kommer också **Ringen**, brottnings tekniker, eller ett **Abzug**,⁴⁶ när man hugger sig fri från motståndaren och tar sig utom räckhåll. Detta har gett upphov till uttrycket **Abhauen**, vilket betyder ungefär, ”dra” eller ”sticka”. Då

---

⁴⁵ Meyer f 16v

⁴⁶ Ibid. 25v

och då får vi påminnelser om att detta är blodigt allvar då konstnären valt att illustrera hur en av de kämpande sätter ett välplacerat hugg eller en stöt som får blodet att spruta.⁴⁷

Om Terminologin

Det som är mycket slående om tysk långsvärdsterminologi är att den i många fall har märkliga namn, vilka för en modern oinsatt läsare kan te sig ganska obegripliga, och likaledes Lichtenauers märkverser. Meningar som ”Zorn haw krump, zwer hat schiel mit schaitler” kan verka obegripliga för den som inte är insatt, men den som är det vet att det är en ramsa över de fem så kallade mästarhuggen **Zornhaw, Krumphaw, Zwerchhaw, Schielhaw, och Scheitelhaw.**⁴⁸

Vidare skall vi ha i åtanke att den tyska långsvärdsfäktningen inte är någon enhetlig skola med enhetliga termer, utan vissa termer kanske bara förekommer hos en författare, eller betyder något annat hos en tredje samt att författarna också kan vara vitt åtskilda i tid och plats. Ett typexempel är garden **Eyssenpforte**, järnporten. Den förekommer inte hos Mair, men beskrivs däremot i Ms 3227a, och hos Paurenfeindt, men hos Meyer som ett annat namn för garden **Schranckhut** och hos Paurnfeyndt och Egenolph som ett annat namn för **Zwerch**⁴⁹. Ett annat problem är hur man skall katalogisera dessa, eftersom teknikerna många gånger beror på varandra, dvs vid utförande av en teknik kommer en uppföljning eller en kontrung. Mair lite speciell på detta sätt genom att fäktstyckena i mångt och mycket är gestaltade som ”flödesscheman” och sedan ”speglade”: Du börjar med att anfälla – motståndaren parerar – du kontrar. Din motståndare gör samma sak mot dig – du kontrar detta, osv. Just därför är det inte heller alltid lätt att veta vem gör vad, om en rörelse förs från mot eller på höger eller vänster sida, eller om det är en kontrung eller en övergång från ett hugg till ett annat. Vidare är det väldigt något flytande vad som är försvar och vad som är anfall, och hur detta görs. Mair skriver ofta *petito*, eller *quaerito* alltså ”sök”, vilket kan vara med hugg, stöt eller skär, och samma syns i tyskan ”**Haw Im zu seinnem haubt**”. Man hugger inte motståndaren i huvudet, som man skulle säga i svenskan, vilket på ett sätt implicerar att rörelsen är finit och slutar där. Här har tekniken har en egen begränsad tidsrymd, och resultatet är inte alltid uppenbart. Det är under denna tid som man som mottagare kan hinna att reagera. Detta kan också ge upphov till många tolkningar, men det kanske är meningen: människor är olika långa, har olika preferensramar, och det är inte alltid att samma sak fungerar vid en given situation.

---

⁴⁷ Cf. c 393, f 48r

⁴⁸ Ms 3227a, Egenolph, Meyer, etc.

⁴⁹ Egenolph, s 6.

Ett annat problem är också katalogiseringen i sig själv. Visst kan man göra en alfabetisk lista, men det är inte nödvändigtvis i den ordningen de kommer eller som man för den delen lär sig. Termerna kan listas följande:

1. De som står som rubriker i Mairs illustrerade del.
2. De som förekommer i det andra kapitlet.
3. De termer som förekommer i de båda ovanstående kapitel men som inte beskrivs eller finns med i författarens egna index. Exempel på detta är ”**Rose**” ”**Windthaw**” och ”**Creytzhaw**”, som förekommer och förklaras av andra författare.
4. Termer som förekommer hos andra författare men inte hos Mair, fast de tillhör samma tradition. **Hochort**⁵⁰, **Noterczunge**⁵¹ och **Pfobenzagel**⁵² är exempel på detta.

Figur 6. Ett svärd av samma, om än något exklusivare modell som visas i Mairs och Meyers och fäktböcker. Ursprung, ägare och var det befinner sig är dock okänt.

Några fäktstycken i urval och deras utförande

Hur man än vänder på det, så kan man inte bortse från att detta verk beskriver hur något skall utföras rent praktiskt, så det har jag gjort. Jag har dock till min överraskning hittat oegentligheter när jag läst jämfört de båda manuskripten. Detta har vållat viss förvirring, inte så mycket i översättningen, men desto mer av tolkningen som är av stor vikt för utförandet. Många är ganska klara och lätta att utföra, men inte alla. Följande exempel har jag valt eftersom de visar på svårigheten med denna sorts manuskript. Det vi i förstone måste ha i åtanke är att till skillnad från modern fäktning där du bara går fram med höger fot, så går man endast med passteg, dvs. hugger eller stöter du från din högra sida, så går du fram med höger, och från din vänstra så går du fram med vänster. Man står heller aldrig still och hugger eller stöter. I steget kan man luta sig fram eller tillbaka, och man kan ta ett stort steg eller ett litet, beroende på var du är i förhållande till motståndaren och hur denne rör sig. Detta står skrivet i

---

⁵⁰ Hos Paurenfeindt ett annat ord för garden **Ochs**

⁵¹ MS 3227a ”Huggormstungan” 47r

⁵² MS 3227a ”Påfågelstjärten” 44v, 47v, 48v

Liechtenauers märkverser⁵³ och faller sig sålunda naturligt när man läser ut och utför fäktstyckena. Vidare i många av dessa stycken kan det i slutet av ett teknikutförande förekomma något som verkar vara allmän rutin bland fäktare, nämligen meningar som **Such Im die plösse** eller **Arbeit mit der schwech und mit der sterckh**,

Figur 7. Mannen till höger har parerat Absetzen, och mannen till vänster i färd med att hugga ett Zwerchhaw. Notera att hans vänsterfot befinner sig i luften, vilket inte stämmer med texten.

1. *De Ictu qui ex Ira nomen sortitur contra mucronem/ Zornhaw gögen dem Ort*

”Vredeshugget mot spetsen”

C 393 Hac ratione te ad hunc ictum adaptabis: Sinistrum dextro pede praepones, inque ipso ictu dextro sequere, feriasque fortiter e supernis latus sinistrum versus. Verum si se opposuerit, ictuque tuo restiterit, tum quem celerrime proximam nuditatem petito. Si vero referiat iratus, tum ad ictum eum, qui ex ira fit, te prepara in mucronem pendentem, et eum converte recta in faciem vel pectus adversarii. Sin autem animadverterit id, gladium supra caput elevabis, adsiliesque dextro pede in latus eius sinistrum, et petas ictu transversario caput eius. Si vero is hoc usus fuerit contra te, brachiis

⁵³ Jfr mscr. C93 f. 81v

crucis instar constitutis tum ictum longa acie excipe, et statim gladium averte, tumque mucronem ex sinistro latere contra ipsius faciem flecte sev pectus.

C 93 Item schick dich allso mit dem zorenhaw: stannd mit den lincken fuoss vor. Volg mit dem rechten dem haw nach unnd haw Im starckh von oben ein zu der lincken seiten. Versetzt er dir das so haw behendiglich zu der nechsten Plosse. Hawt er dir also zornigelig einn so wind dich gögen dem zornhaw inn das hanngend Ortt und lass im den ort gerichtts fürlich einschiessen zu dem gesicht oder der Prust. Wirt er dann des orts gewar so far mit dem schwert wol auf uber den kopff spring mit deinem Rechten fuoss auf seinn linncke seiten unnd haw Im mit der zwirch zu dem Kopff. Hawt er dann also die zwirch zu deinnem kopf mit gecreitzigten Armen, so versetz Im die mit deiner Lanngen schneid. Indes, zuckh deinn schwert unnd wind Im deinen Ort von deiner Linken seiten Zu seinnem gesicht oder Prust.

”På detta sätt utför du detta hugg: ställ den vänstra foten framför den högra, och i själva hugget följer den högra efter, och för det kraftfullt mot hans vänstra översta sida. Men om han parerar och trycker ut det, skall du snabbt hugga efter närmsta öppning. Om han hugger mot dig ett vredeshugg, så ställ dig mot hans hugg med hängande spets, och vänd den rakt i ansiktet eller bröstet på din motståndare. Men om han märker detta, lyft svärdet ovanför huvudet och spring på din högra fot mot hans vänstra sida och hugg mot hans huvud med ett tvärhugg. Om han gör detta mot dig och hugger med korsade armar, så för undan svärdet strax, medan du vänder spetsen från din vänstra sida mot hans ansikte eller bröst.”

⁵⁴

Detta fäktstycke har vållat mig en hel del huvudbry. Det kan tolkas som följande: 1. Hugg ett **Zornhaw/Ictus irae**⁵⁵, dvs ett diagonalt, vidsträckt och kraftigt hugg med långa eggen mot hans vänstra tinning, samtidigt som du går fram med höger fot. 2. Motståndaren hugger även han ett diagonalt hugg som trycker undan ditt svärd. 3. Så fort du känner att din motståndare trycker undan din klinga, dra svärdet ur bindningen, dvs kontakten mellan era svärd, och hugg in det på andra sidan av hans svärd, ett **Oben Abnehmen/ensis remotio**⁵⁶.

3. Nu är du motståndaren: Så fort ni får kontakt med svärden, så ställ dig i **Hangetort/mucro pendens**,⁵⁷ och stöt honom i ansiktet eller bröstet. En **Absetzen/ensis avertio**⁵⁸, med andra ord. Hans Abnehmen kommer då till korta.

---

⁵⁴ Egen översättning.

⁵⁵ Se s. 48

⁵⁶ Se s. 37

⁵⁷ Jfr s. 41.

4. Nu till en intressant detalj: här står det ”skulle han upptäcka stöten, så gå med höger fot fram och hugg ett tvärhugg på hans vänstra sida”. Men om du står i **Hangetort/Mucro pendens**, så har du redan höger fot fram, varför det blir klumpigt att hugga på hans vänstra sida. Vi kan då anta att du ska ta imot stöten på din vänstra sida och sedan kliva fram med höger och stöta med korsade armar. Det står inte i texten, men det gör att du så står med vänster fot fram och korsade armar, och det blir naturligt att hugga så som det står. Då uppstår nästa problem, när vi sedan byter roller igen: om du hugger ett **Zwerchhaw**, *ictus transversarius*,⁵⁹ ett tvärhugg mot hans vänster, så har du inte korsade armar i slutet av hugget - det har du när du hugger från *ditt* vänster.

Det skulle däremot kunna vara så att han menar det motsatta, att du skall kliva med vänster fot mot hans högra sida. Då får också bilden ett naturligt sammanhang, där vi ser mannen till vänster springa fram på vänster fot och svärdet över huvudet, och mannen till höger föra undan stöten med en **Oberhengen/Inclinatio ensis**⁶⁰ med långa eggen.

En tredje tolkning är att **zwerchhaw/ictus transversarius** är en kontring på **Hangetort/mucro pendens**, och att detta då går mot hans högersida. Men då blir det svårt igen, eftersom vändningen av spetsen då kommer på högersidan och inte på vänster, som det står.

Så vilket är rätt? Är det texten, som bestämt hävdar att man skall gå med höger mot vänster i samtliga manuskript, både på latin och tyska, eller är det sammanhanget och bilden?

Lite av samma problem hittar vi i stycke nr. 39.:

---

⁵⁸ Jfr s. 38

⁵⁹ Jfr. s. 48

⁶⁰ Jfr. s 43

Figur 8. Bilden visar hur mannen till vänster utför Ansetzen.

39. Ein verkerter schnitt mitt einem ansetzen/*Incisio conversa quae cubitus adversarii impellitur*

”Ett omvänt snitt där motståndarens armbåge stöts till”

(C93 f) *In ipso accessu ense gladiatoriae gubernando versus adversarium, et utrique coniungimini praeponente te sinistrum nuditatem sinistri brachii adversarii, tua incisione observabis. Contingas eum acie longa, uta ut crux ensis eius cubito applicetur, et abs te adversarium hac ratione propellito. Si vero simili modo te propulerit hostis, sinistro pede sublato circumverte te in dextrum et sic eius incisionem effugeris: interim dextrum latus superne petendo caput eius ferias, tum laevus in ipso ictu porrigetur, et derepente rursus dextro consequutus ex custodiae ictu qui a similitudine pastorum inter greges fustibus innitentium dictus est, caput adversarii ferias acie longa porrecta. Sin exceperit, tunc ictu alari utere versus brachium eius dextrum inferne, cumque is sequendo ictum eum avertere volet, repente supernam nuditatem feriendo appetes acie brevi. Verum te adversario praedicta ratione aggrediente, si sinistrum praeposueris transversario utendo partem capitis ipsius dextram ferito.*

Item wann du Inn dem zufechten bist unnd Ir baid zusammen kompt das dein linncker fuoss vorstat, so nimb der plosse seinnes lincken arms mit deinnem schnidit war, und setz Im mit der lanngen schneidin

*an das Im das creitz an dem Elenpogen stee unnd scheub In also von dir. scheubt er dich dann also von Im, so nimb deinnen linncken schenckel unnd vertrew dich auf deinnen rechten zu gastu Im auss dem schnidt. Haw damit zu seinner rechten seiten oben zu seinem kopf, so kompt dein linncker schenckel inn dem haw wider hinfur. Indem volg mit dem rechten fuoss wider hinnach unnd haw In auss der hut vom Tag mit lannger schneid zu seinem kopff. Versetzt er dir das so haw Im mit ainnem fliegelhaw zu sinnem rechten arm von unnden ein. Fert er dem haw nach und will In verschieben, so haw Im mit kurtzer schneid zu der obern plosse. Hawt er dir also ein, so stee mit deinnem linncken fuoss vor unnd zwirch Im zu seinner rechten seiten seinnes kopffs.*⁶¹

”Om ni fäktas in så att ni båda kommer samman, och du står med vänster fot fram, så tag akt på din motståndares vänsterarm med ett snitt, sätt den långa eggen så att din parerstång ligger mot hans armbåge och knuffa honom ifrån dig på detta vis. Om din motståndare skjuter dig från sig på detta sätt, så lyft din vänstra fot och vänd dig till höger, så undkommer du att skäras. Samtidigt så hugger du mot hans huvuds högra sida, medan din vänsterfot är upplyft. Gå fram igen med höger fot och hugg in mot honom igen med långa eggen i huvudet ur garden **Alber**(lat.)⁶²/**vom Tag**(ty.)⁶³. Om han parerar, så hugg ett vinghugg underifrån mot hans högerarm. Om han vill undvika detta hugg och skjuta undan det, så hugg med korta eggen mot hans övre öppningar. Om han hugger mot dig sålunda, så stå med vänster fot fram och hugg ett tvärhugg mot hans högra sida.”⁶⁴

Det börjar ganska tydligt och utan svårigheter: 1. Ni hugger båda in mot varandra och så fort ni gör det lägger du klingan över vänsterarmen och vänsteraxeln på motståndaren så att parerstången ligger vid armbågen, och så knuffar du honom fram och upp i ett steg.

2. Men sen blir det svårare. Nu är du motståndaren: I den latinska versionen står det att du står i garden **Alber**(*ex custodiae ictu qui a similitudine pastorum inter greges fustibus innitentium dictus est*), men i den tyska **vom Tag**(*Dies*). Det kan röra sig om fel hos skrivaren, eller skrivarna som ingen kom på att rätta till, men det vållar i alla fall till huvudbry. Det visar sig nämligen att om man skjuts undan på det vis som står så hamnar du automatiskt i garden **vom Tag**. När du sedan hugger hamnar du i garden **Alber** om du inte träffar, men det blir klumpigt att hugga därifrån mot huvudet igen. En annan möjlig tolkning är att man lyfter upp svärdet upp i **vom Tag** igen och hugger in, men den rörelsen tar ganska lång tid, och kan endast fungera om du befinner dig bortom huggavstånd från din motståndare, vilket du möjligen är. Vidare har du

---

⁶¹ C 393 f 22 r

⁶² Jfr s 38

⁶³ Jfr s 46

⁶⁴ Egen översättning.

inte vänster fot fram utan höger när du skjuts bort, vilket betyder att du måste gå fram med vänster igen för att hugga första hugget i huvudet med långa eggen. Det kan också vara så att man tar ytterligare ett steg bakåt efter att ha vänt sig om, vilket gör att blir rätt stegmässigt.

3. Sedan kommer tredje problemet: skulle han parera ditt hugg, så utför ett ”vinghugg”, **Fliegelhaw***Ictus alaris*.⁶⁵ Antagligen är detta ett annat ord för **Flügel**, som beskrivs hos Egenolph, dvs. först ett **Zornhaw** *Ictus Irae*, strax följt av ett **Unterhaw** *Ictus inferus*⁶⁶, varför det då blir naturligt att hamna i garden **Ochs** *Bos*⁶⁷, och sedan ett **Oberhaw** *Ictus superus*⁶⁸ igen.
4. Motståndaren vill vika undan ditt hugg och lägga sin klinga mot mot dina armar när du sedan missat och befinner dig i garden **Ochs**/*Ictus Bovis*, varpå du då förflyttar dig i ett steg och hugger med korta eggen mot motståndarens övre öppningar.
5. Vi byter roller igen. Om du råkar ut för att någon vill använda **Winden**/*Intorsio ensis*⁶⁹, eller **Ochs**/*Bos* så hugger du ett tvärhugg, alltså ett **Zwerchhaw**/*ictus transversarius* mot hans högra sida, vilket betyder att du antingen sätter vänster fot fram, eller till vänster.

Alla fäktstyckena är emellertid inte lika svåra att utföra, och man förstår med klarhet hur man skall göra, vilket kan ses i tredje stycket jag valt ut.

---

⁶⁵ Jfr s 40

⁶⁶ Jfr s 46

⁶⁷ Jfr s 43

⁶⁸ Jfr s 43

⁶⁹

nr 5. Der Schaitlerhaw/Ictus quo vertex petitur - "Skalphugget"

Figur 9. Mannen till vänster är i färd med att hugga rakt ovanifrån, medan mannen till höger har öppnat upp sig för att locka motståndaren att hugga.

"Laevum Crus praeponere ensemque tuum erectis manibus supra caput tolles, insiliasque dextro ad adversarium, atque recta acie longa ferias contra verticem eius, et mucronem inclina versus faciem vel eius pectus. Sin vero habitu eodem contra te fuerit usus, excipito eo modo, ut utramque ensis partem manibus contineas, sinistra ensem dextera capulum hoc modo mucronem ut (capuli) ensium utriusque erecti consistant, et si sursum regat, mucronem tuum tum ensis tuus sub ipsius (corona) acie transeat versa in brachia, eoque pacto brachium utrumque stringes, et si contigerit, ut is te eodem modo strinxerit, pede dextro regredere, incisionemque hostis curvo averte, aciem brevem praemittendo, eaque dextrum eius latus proscinde. "

"Item stee mit dem linncken schenckel hinnfur Unnd heb dein schwert mit ausgereckten Armen uber dein haubt auf, spring mit dem rechten fuoss zu Im hinein unnd haw Im mit der Lanngen schneiden krad zu seinner schaitel, unnd sennck Im den Ort unndersich zu seinem gesicht oder der Prust. Wann er dir dann schaitlet(sic!) so versetz Im mit der kron, also das der Ort und das der gehültz an deinnen schwertern baiden Übersich steen. Fert er dann auf unnd stost dir den Ort übersich so wennnd dein schwert unnder seinner Kron durch mit der schneiden Inn seinne Arm unnd schneid Im damit uber seine bede arm. Schneidt er dich also uber dein arm, so trit

mit deinem Rechem fuoss hindersich und setz Im den schnidt ab mit dem Krumphaw mit deiner kurtzen schneid und schneid In damit auf sein Rechten seiten.”

”Ställ dig med vänstra foten fram, och håll upp ditt svärd med utsträckta armar över ditt huvud, och spring fram på din högra fot mot din motståndare, och hugg med långa eggen mot hans hjässa, och sänk spetsen rakt ner mot hans ansikte eller bröst. Om han vill göra det mot dig, parera på följande sätt: håll svärdet med händerna båda delarna, dvs den vänstra på klingan och den högra på hjaltet, på så sätt att både spets och svärdshjalt befinner sig upprätta, och om han lyfter upp svärdet (ty. Och stöter upp spetsen mot dig), så vänd din svärdspets medan svärdet passerar med eggen under hans Krona (namnet på den gard han nu står i) över hans armar, och när de träffat dem, skär du över dem. Om han försöker att skära dig på samma sätt, gå tillbaka med högra foten, och undvik fiendens inskärning med ett krummhugg med korta eggen, och skär honom därmed i hans högersida.”

1. Du står med vänster fot fram, och hugger rakt ovanifrån. Träffar du inte, så vänder du ner klingan mitt i hugget, alltså där du skulle ha svärdet om du träffade, och stöter spetsen i ansiktet eller bröstet på honom ovanifrån. detta kallas för ett **Scheitelhaw**/*ictus quo vertex petitur*.⁷⁰
2. Nu är du motståndaren: ta tag i klingan med vänsterhanden och gå in mot motståndaren samtidigt som du lyfter upp svärdet över huvudet. Därifrån är det underförstått att du stöter spetsen i ansiktet på din motståndare, vilket vi ser i nästa instans. Tekniken kallas **Kron/Corona**.⁷¹
3. Vi byter roller igen: din motståndare möter ditt skalphugg på ovannämnda vis, så vänder du in din klinga under hans svärd och skär honom över armarna i en slutposition som ser ut som **Zwerchhaw**/*Ictus transversarius*. Det blir då också naturligt att gå fram med vänsterfoten för att ge kraft åt inskärningen.
4. Kontring på ovanstående: backa med högerfoten, och hugg ett **Krumphaw**/*Ictus curvus*⁷², vilket du skär honom i högersidan med, dock inte med korta eggen, utan med långa, bör märkas .

Teknikernas namn på tyska och på latin med förklaring

Följande termer som nämns här används i 120 fäktstyckena och i kapitlet efter. Latinet är dock inte lika konsekvent i översättningen mellan verb och substantiv på tyska, dvs att Abnehmen som står i infinitiv också kan översättas till *remotio* istället för *removere*. På samma sätt är många namn i

---

⁷⁰ Jfr även s 44

⁷¹ Jfr s 42

⁷² Jfr s 42

gerundiumform på latin. Jag har utgått ifrån de tyska termerna i förstone, eftersom de är de mest använda även i andra verk före och efter Mair. Vidare försöker jag också få med de viktigaste stavningsvarianterna.

Abnehmen - *remotio, avertere*. **Oben abgenommen**, *aversio superna*. ”Avtagning”. Att dra bort sitt svärd från bindningen för att sedan hugga eller stöta på andra sidan.

Abraissen – se raissen.

Abschnappen – **schnappen**, eller **schnellen**, har inget latinskt namn hos Mair utan beskrivs endast. ”*Quum versus hostem in congressu inferis ictibus uteris, vel in custodia Populi consistas, et is ensem tuum feriat prope capulum ita, ut mucro eius vergat in latus dextrum, tum celeriter nodo sublato super ipsius gladium, acie longa praemissa caput hostis vulneres, vel si is ensem tuum ex latere sinistro feriat, sublato rursus nodo supra ensem adversarii celerrime acie brevi caput eius concutito.*”⁷³ Alltså, att, om din motståndare står i garden **Alber** och hugger underifrån mot ditt svärd nära hjaltet så att hans spets pekar ut mot din högersida, snabbt i en cirkelrörelse föra svärdsknappen över hans svärd och skära honom i huvudet med korta eggen.

Abschneiden, *abscisio*, se **schneiden**.

Absetzen – *infectere, ictum avertere, aversionis habitus*. ”Avsättning” Att föra undan din motståndares klinga **Hangetort**, och stöta samtidigt.

Abwinden – *detorsio mucronem infectendo avertere*. se **Winden**.

Achsel - *humerus, ala, acromia*. Axel.

Alber – *alberus, custodia quae populi arboris nomen apud germanos sortitur/ modo nitentis pastoris ad hastulam*, ”Idioten”. Garden där man håller svärdet utsträckt med spetsen i marken och korta eggen uppåt. Mair har istället velat ge den namnet ”Poppeln”, eller ”på det sätt herdar lutar sig på sina stavar”. Uppenbarligen vill han inte vara ful i mun.

Anbinden – *contactus ensium ex primo congressu. Enses alligare*. ”Bindning”. När båda fäktarna huggit in mot varandra och klingorna möts.

Ansetzen, *cubitum impellere, nuditati ensem/mucronem adplicere/dirigere contactus*. ”Ansättning” Wierschin anser detta enbart betyda ”att ansätta” eller attackera⁷⁴, men hos Mair har det fått en mer specifik betydelse, nämligen att lägga klingan eller parerstängen mot motståndarens armbåge och sedan trycka till.

---

⁷³ Cod. Icon f 15v, 2:a delen av långsvärdskapitlet. *Brevis Expositio...*

⁷⁴

Armbruch *brachii fractio, brachium adversario infringendi modus/habitus, brachium infringere.*
”Armbrött”. Kan göras utvändigt eller invändigt.

Aufsitzen/setzen – *adplicare gladiatorum coniunctio, quae fieri solet iuxta utriusque gladiatoris manus in capulo sitas; ensium coniunctio iuxta manus.* När man binder ihop med motståndaren nära vid hjaltet och trycker ner dennes svärd.

Band/Pand/Pund/bund *ligatio, ictus qui dictus est a ligando, colligatio, se anbinden*

Binden, se **anbinden**

Blitzen se **Glitzen**.

Blösse, *nuditates*. ”Öppningar”. Träffytor på motståndarens kropp, som delas in i höger, vänster övre och nedre. Övre är bröst och huvud, nedre är magen och ner.

Bogen, *arcus*. ”Bågen”. En gard som hör till dussacken, där man står med höger fot fram, håller vapnet utsträckt framför sig, med långa eggen riktad uppåt och spetsen pekande mot motståndaren.

Figur 10. Illustration från Meyer, som visar hur de öppna träffytorna är fördelade.

Brechen *infringere, refringere*. ”Bryta” Dels betyder det att bryta något ben på motståndaren, eller så är det att en kontring, alltså ett motgrepp på en teknik, se **Bruch**.

Bruch – *conatum alicuius irritum efficere*. ”Brott”. En kontring, dvs en teknik att möta en annan teknik med.

Duplieren *uplicare*. ”Dubblera”. Att använda motståndarens kraft vid bindningen och låta dit svärd glida längs med hans, och på så sätt hugga från andra sidan. Hugget upplevs då som tvåfaldigt, alltså först kommer det från höger sedan från vänster.

Durchlauffen *transitio, transcursus*. ”Springa genom” Ett brottningsgrepp där du går in under motståndarens båda armar och tar tag om livet på honom och kastar honom omkull.

Durchsetzen se Setzen.

Durchstreychen, se Streychen.

Durchwechseln *transmutatio, permutare* – ”att växla igenom”. Om motståndaren hugger för kort eller mot ditt svärd, så fort han gör detta, dra undan ditt svärd och stöta eller hugga på andra sidan.

Eber *Custodia quae furore aprorum nomen sortitur* – ”Galten” hör egentligen till dussackens terminologi, men den står med i kommentarerna till Liechtenauer, i kapitlet om **Krumphaw**. Man står med vänster fot fram, och håller hjaltet vid höger höftkam med spetsen pekande mot motståndaren, vilket då blir motsvarigheten till **Pflug**.

Einbrechen, Irruptio. ”Inbrott”. Att bryta sig in och skära motståndaren i **halbschwert**

Einfallen *incursus, ense dirigere.* ”falla in”. Att anfalla eller attackera. Kan även vara **hengen**.

Eingehen – *ingressus.* ”Att gå in”. Att kliva in mot motståndaren.

Einkhirn/Einhorn/Einkurn *monocerotis habitus.* ”Enhörningen”. En gard där svärdet hålls över huvudet med korsade armar som i Ochs, men bakre handen är vänd åt motsatt håll.

Einlauffen – *incursus.* ”Springa in”. Att efter infäktning snabbt gå in nära motståndaren.

Empfinden, se fühlen.

Einschiessen – *impulsus, impulsio/ impulsatio ensis/gladii, se Schiessen.*

Einwinden *intorsio* se Winden

Erwischen – *comprehendere,* att greppa tag.

Eusser mynne – *Forma externa.* Heter **Ausser nym** i Codex Wallerstein⁷⁵. ”Yttre formen”. En uppföljning av **Nachreyssen**. Du har vikit undan hans hugg och huggit mot hans huvud, men han lyckas parera med en **Oberhengen**. Du trycker hårt mot hans svärd, släpper trycket, och när han så lyfter upp händerna kliver du fram och hugger ett **Zwerchhaw** mot högersidan av hans huvud.

Eyssenpforte – ”stålporten”. Termen förekommer inte i Mairs långsvärdskapitel, men däremot i hans källor. Det är antingen enligt Paurenfeindt ett annat ord för **Zwerch**, eller enligt Meyer ett annat ord för **Schranckhut**.

Fallen – se **einfallen**.

Falsch trit – *falsus gradus.* ”Falskt steg”. Förklaras ingenstans hos Mair, men vi gissar att det är ett fintat steg, eller relaterat till **Triangel**.

---

⁷⁵ Zabinsky, Walczak, s. 36-37, cod.

Fehler – *ictus erraticus duplicatus, ictus qui corpus non contingit*. ”Fint”. Ett fintat (dubbelt) hugg mot en öppning för att få motståndaren att öppna sig någon annanstans.

Fliegeln, Fliegelhaw – *Ictus alaris*. ”Vinghugg”. **Flügel** Beskrivs hos Egenolph ett **Zornhaw** från ditt höger följt av ett **Unterhaw** från vänster och ytterligare ett **Oberhaw**. I Meyer återfinns begreppet **Verfliegen**, som betyder att man undviker kontakt med motståndarens klinga.

Fühlen – *sentire vel observare*. ”Känna efter”. Att i bindningen känna efter hur motståndaren håller sitt svärd och på så sätt kunna hitta en öppning.

Geferte - *periculum* ”Fara”. Särskilt i samband med en teknik som är våghalsig, men kan lyckas om man är riktigt snabb och duktig på den.

Gehiltz/Gehültz/Hefft – *capulum*. Hjaltet. Där du håller händerna.

Gemächtschtoss *ictus quo genialia petuntur*. ”Skrevstöt”. Förekommer även i Codex Wallerstein samt hos Dürer. Det är en stöt mot skrevet. En **ringen-** teknik, där man går in nära i **Halbschwert** bakom motståndarens ben, faller denne baklänges och i fallet stöter honom i skrevet.

Geceyrtzgiten armen/hennden – *brachiis/manibus instar crucis/ cancellatis*, korsade armar.

Gewahr e-s zu sein – *animadvertere, observare, certus faci*. Att bli varse en teknik och parera den.

Gewahr e-s zu nemen- *observare*, att ta fasta på en öppning på motståndaren och anfälla.

Gewappent steen – samma som **Halbschwert**. Termen används av Nürnberg-gruppen.

Glitzen, *contactus/coruscatio ensium*. ”Klatsch”. Onomatopoetiskt, ögonblicket när klingorna slår i varandra.

Hacke - *suram adversarii pedis tui impellere* – att fälla någon med en benkrok i knävecket

Hengen, *mucro pendens, inclinatio*. ”Häng” eller ”Lutning”. Övre eller nedre. En parad där du fångar upp motståndarens svärd med flatsidan av ditt eget, beskrivs som garden **Ochs**(övre) eller

Pfluog(nedre), se resp.

Halbschwert *medietas gladii*, ”Halvsvärd” att använda svärdet med vänsterhanden på klingan och högerhanden i hjaltet.

Hart – se **Herte**

Hende drucken – *ratio qua manus hostis comprimuntur*. ”Trycka ner händerna”. Att med svärdets klinga trycka ned motståndarens armar så att han inte kan komma till att göra något.

Herte – *fortite*, ”med kraft, starkt”.

Huff *coxendix*, höft.

Hut, *custodia, habitus, propugnaculum, castra*, Gard. Kallas även **Leger**. Position av kropp och svärd i början mitten eller slutet av en teknik, det må vara ett hugg, en stöt, eller en parad.

Indes, Inndem - *ictibus crebris, in ipso articulo, statim, subito interim*. ”i samma ögonblick”, ett ganska svåröversatt begrepp. Det handlar om just det ögonblick när du kan utföra en teknik.

Kampfstuck, - *Habitus certaminis*, fäktstycke där båda står i **Halbschwert**.

Kinpacken – *mentum* Haka. En av de sex svaga punkterna hos på en människa.

Kniepug *poples* Knän, eller knäveck. En av de sex svaga punkterna hos en människa.

Kreutzhaw, *ictus qui a crucis similitudine nomen sortitus est, Ictus cruciatus*. ”Korshugg”. Finns inte beskrivet i Cod Icon 393, men beskrivs hos Meyer i dussackkapitlet som två snabbt utförda **Zornhaw** i rad från vardera sida:

Kreyzhaw *seind an Ihm selber zwen zornhaw von beiden seitten. Werden volbracht durch die zwo Schlimm unnd hangenden lini si von beiden seiten schlims durch den Mann streichen und sich ubereinander schrencken den haw also. Stand mit dem rechten fuss vor, und haw den ersten von deiner rechten durch sein lincke, den andern von deiner lincken durch seine rechte, alle beide schlims durch sein gesicht. ... allwegen zu beiden häuwen (so von beiden seitten durchs kreutz gehawen werden) ein tritt haben.*⁷⁶

Krieg *Bellum*, ”Krig” När man huggit in mot varandra och båda i bindningen (se **Anbinden**) försöker få övertaget över den andre.

Krone *Corona*, ”Kronan”. En gard i **Halbschwert** där man håller svärdet över huvudet och vänsterhanden på klingan.

Krumphaw *ictus curvus* – ett ”krumt hugg”, med korta eggen från ditt höger som slutar med korsade armar, och med ett steg ut ur motståndarens hugg. Det andra i ordningen av de så kallade mästarhuggen, se **Meisterhewe**.

Kurtze/halbe schneyde *acies brevis*. ”Korta eggen”. Eggen på svärdet som är vänd mot dig.

Kurtzes schwerdt – samma som **Halbschwert**.

Lang ort, *mucro longa*. ”Långa spetsen”. Gard där man står med högerfoten fram, svärdet utsträckt och med spetsen pekande mot motståndarens ansikte eller bröst.

Lange schneide *longa acies*. ”Långa eggen”. Eggen som är vänd från dig.

---

⁷⁶ Meyer, kap 2 ff 14-15

Lassen – *ferire desistere*. ”Att låta”, eller ”Släppa”. Att låta bli att hugga, eller att släppa taget. Kan även göras i samband med en **Fehler/Ictus Erraticus**.

Lassen farn – se **lassen**

Legen – *inclinare, reclinare*, att ”luta sig” eller ”hänga” se **Hengen**, alternativt ställa sig i en gard.

Leger, se **Hut**

Meisterhewe, *Ictus artificiosi vel principales*. ”Mästarhuggen”, de fem hugg som beskrivs som de främsta i Liechtenauers fäkttradition: **Zornhaw**, **Krumphaw**, **Zwerchhaw**, **Schielhaw**, **Scheitelhaw**.

Mittelhaw - *medius ictus*. ”Mitthugg”. Ett vågrätt hugg mot bålen eller tinningen med långa eggen.

Mutieren *ensem mutare* – ”Mutera”. Att när motståndaren gör **Winden**, eller **Absetzen** vända den egna klingan över motståndarens och stöta på andra sidan.

Nach – *Subito feriundo sequi*. ”Efter”, dvs. defensiven i en kamp. Att snabbt efter ett hugg hugga tillbaka.

Nachreyssen – *instantia ut tu cupias ultimum ictum ferire; quo hostis instando urgetur. Insequendo ictibus et gressibus. Instare*. ”Resa efter”. Att förekomma eller vika undan din motståndares hugg och därifrån hugga, stöta eller skära honom mot en öppning.

Nebenhut *custodia inferna*. ”Nedre garden”. Gard där du står med vänster fot fram, och svärdet hålls bakåt ut från sidan på din högra sida, så det döljs bakom kroppen.

Oberhaw *ictus supernis*, ”Överhugg”. Ett hugg rakt ovanifrån med långa eggen.

Oberhengen – *inclinatio superna*, ”Övre hängen”, dvs garden **Ochs**, där man kan ta imot motståndarens klinga med flatsidan.

Obern schnitt *habitus incisurae ex loco superiori quo vertex capitis petitur*, ”Övre snittet”, dvs ett snitt som kommer ovanifrån mot hjässan.

Ochs, *ictus qui a furore boum nomen sortitur*. ”Oxen”. En gard, men hos Mair även ett hugg. Hjaltet hålls framför huvudet med spetsen pekande mot motståndaren och långa eggen uppåt och hopdragna armar. Görs den på höger sida, står du med vänster fot fram och korsade armar. På vänstersida, så har du höger fot fram och svärdet med hjaltet vid huvudet din vänstra sida. Att röra sig från höger till vänster Ochs blir ett kort, snärtigt hugg, en stöt eller en skärning, beroende på var du befinner dig.

Ort, *mucro* – spetsen på svärdet

Pfluog, *aratrum habitus*, ”Plogen”. En gard, men även ett hugg i C393. Man håller hjaltet framför främre låret och spetsen pekande mot motståndarens ansikte eller bröst. Är även en parad, se **Hengen**.

Prechfenster, Brechfenster/Sprechfenster, fenestra patula . ”Bräckfönstret”. En gard där svärdet hålls över huvudet med flata sidan vänd mot motståndaren, så att du ser mellan dina båda armar.

Remen – ”röra vid”, se **rüren**.

Reyssen habitus vellendi, – att rycka eller slita.

Ringen, Lucta. ”Brottning”, man går tätt in på motståndaren, griper tag i honom och kastar, sveper eller fäller omkull honom. Man kan även lyfta upp och bära iväg med motståndaren, samt

Rose – *Rosa*, ”Rosen”. En taktik där motståndaren står med svärdet pekande mot dig, och som börjar med en cirkelrörelse antingen från ena sidan av bindningen, och slutar på andra. Rörelserna gör att spetsen tecknar ”kronblad” runt motståndarens klinga. Tekniken står beskriven hos Meyer under hans kapitel om **Langort**⁷⁷, men förklaras endast som ett separat hugg i hans dussackkapitel:

Rosenhauw - *Findestu einen im bogen zuwarten, so thu als woltestu von oben zum kopff hauwen. Lass den haw nicht rieren, sonder fahr ausswendig seines rechten arms unden durch, das du in ein zirckel umb sein dusacken herumb kommest, unnd lass in der lufft neben seiner rechten wider ablauffen, und hauw Ihm zum gesicht. Also magstu auff die ander seiten auch ein eim zirckel umb sein versatzung herumb fahren und hinein hauwen wo du ihn bloss findest.*⁷⁸

Alltså, ett hugg som går rakt in mot motståndarens huvud, men istället för att binda när motståndaren parerar gå runt dennes vapen utanför dennes arm, och sedan mot ansiktet. En fint för att få motståndaren att öppna sig.

Ruren, contingere. Att träffa.

Schaitelhaw ictus quo vertex petitur. ”Skalphugget”. Ett hugg rakt ovanifrån med långa eggen mot motståndarens hjässa. Det femte av de så kallade mästarhuggen.

Schaitlern, se **Schaitelhaw**.

Schieben, se **schuessen**

Schiessen impulsus, att knuffa, skjuta, trycka till.

Schielhaw ictus strabonis, sev a limis oculis. ”Skelhugg”. Hugget börjar som ett **Zornhaw**, men så fort man har kontakt med motståndarens klinga, så vänder man klingan så att korta eggen träffar motståndaren i huvudet, samtidigt som man tar ett steg ut till sidan. Det fjärde av de så kallade mästarhuggen, se **Meisterhewe**.

---

⁷⁷ Ibid. f 41r

⁷⁸ Ibid. Kap 2, f 11r

Schiler, se schielhaw.

Schildt – *clypeus*; ”Skölden”. Den delen av svärdets klinga som befinner sig närmst hjaltet och som ofta är bredare och är försedd med parerhakar.

Schlachen, schlagen – *illidere, vibrare*. Slå, hugga.

Schnappen – se **abschnappen**.

Schneiden, *Proscindere, sauciare, quassare, laedere, vulnerare*. ”Skära”, att lägga klingan på motståndaren öppning och dra den längs med.

Schnitt *incisio, incisura*. Skära, skärning, snitt, se **schneiden**.

Schranckhut, *custodia cancellata*, ”Skrankgarden”. En gard där du står med korsade händer, vänsterfoten fram och svärdet med spetsen pekande ner på din vänstra sida.

Schwech *pars infirmior, imbecillior*. ”Svagan”, dvs klingans del från mitten till spetsen.

Schwertnehmen *adversario ensem extorquere suum/ensis ereptio*, ”Svärdtagning”. Att vrida motståndarens svärd ur händerna.

Spindel – *radius brachii minor*, strålben eller underarm.

Sterck *pars fortior*. ”Starkan”. Starka delen av klingan, dvs. Från hjaltet och till klingans mitt.

Streithaw – ”Stridshugg” förekommer i det andra kapitlet, men förklaras ingenstans. Möjligen

Streychen – att stryka vid eller skära med klingan, se **Schneiden**.

Sturtzhaw – *ictus qui ita est constitutus ut capulus iuxta aurem dextram(sic!), mucro versus adversarium sit directus*. ”Störthugg”. Ett hugg som börjar som ett hugg ovanifrån med långa eggen men där man i mitten av hugget vänder eggen och korsar armarna istället så att spetsen störtar ner mot motståndaren.

Stoss, *impulsus*, stöt, slag. behöver inte nödvändigtvis vara en stöt med spetsen, utan kan lika gärna vara ett slag med svärdsknappen, parerstången, handen, en spark eller en knuff.

Sunnenzaigen, Kopff zur Sonne winden – *faciem alicuius versus solem convertere*. ”att vända huvudet på någon mot solen”, dvs ett kast som går ut på att vrida nacken av motståndaren.

Triangel – *in triangulum ire/per ambages*. ”Att gå i en Triangel/i cirkel”. Förekommer, men förklaras ej hos Mair. Meyer beskriver detta som att antingen bakre foten går bakom främre, eller bakre tar ett steg fram åt sidan och sedan tar andra foten ett steg bakom denne.

Uberfallen *subitus incursus*. ”Överfall”. Förekommer även i Codex Wallerstein, samt i Dürers fäktbok. Att gå in nära och gripa tag i motståndarens hjalt med vänsterhanden för att på så vis vrida svärdet ur händerna på, eller fälla omkull denne.

Überlauffen *accursus subitus, occursatio, ensis traiectio, inruere*. ”Översprång”. Att gå in över och mellan motståndarens armar med ditt eget hjalt och antingen fälla omkull eller dra svärdet ur händerna på denne. Påminner om **Schnappen**, men görs innanför motståndarens armar och i **Halbschwert**.

Uchsen, Ichsen – *axilla* armhåla.

Underhaw *ictus inferus*. ”Underhugg”. Ett hugg underifrån med långa eggen, oftast mot underarmarna eller bålen.

Undern schnitt *incisio inferna*, ”Undre snittet”. Att skära mot kroppen eller armarna underifrån/undertill. Jfr **Obern Schnitt**.

Verfallen – *inclinare, reclinare*, ”falla undan” antagligen luta sig framåt eller bakåt, eller vika undan.

Verhawen *modus ut ictus concideat* hugga iväg eller bort.

Verkehrter *conversor, modus hostem convertendi*. ”Omvändaren”, att hugga in och knuffa till motståndaren så att han vänder sig om.

Verkehrter schnitt, *incisio conversa*. ”Ett omvänt snitt”. Att gå in och stöta till motståndaren så att han vänder sig om och då skära honom i närmsta öppning.

Versatzung, *exceptio, defensio*. parad. Se **Versetzen**.

Versetzen *excipere, defendere, avertere, rationes quibus hostis impetus repellitur, remotio contra custodias, repellere, ratio qua ictus adversarii infirmari potest*. ”Sätta undan”. Helt enkelt att parera, det vill säga att ta imot din motståndares attack på ett sådant sätt att den inte gör skada. Ett hugg kan även vara en parad, vilket vi ser i andra kapitlet, och av dessa ”paradhugg” finns fyra: **Krumphaw**, som parerar anfall från garden **Ochs**, **Zwerchhaw**, som parerar anfall från garden **vom Tag**, **Schielhaw**, som parerar anfall från garden **Pflug**, och slutligen **Scheitelhaw**, som parerar anfall från garden **Alber**.

Verschieben, skjuta undan. Se **schieben**.

Verwenden *deflectere*, se **winden**. Vända undan.

Verzucken, se **zucken**. Trycka undan.

Vom tag, *die*, ”Dagen”. Hög gard, där svärdet hålls högt över huvudet.

Vor, *celeriter adversarium praevenire*. ”före”, initiativet i en strid, offensiven.

Weich, se **Schweche**.

Wechsel *mutatorius* – ”Växeln”. Gard där man har höger fot fram och spetsen pekar nedåt på sida med korta eggen pekande mot motståndaren.

Wechselhaw *ictus mutatorius*, ”Växelhugg”. Börjar från garden **Wechsel**, med ett hugg underifrån mot motståndarens ansikte med korta eggen, strax följt av ett **Zornhaw**.

Wenden, winden, *intorsio ensis* – ”Vindning” eller ”Vändning”. Att trycka ut motståndarens klinga och vända den egna klingan in över eller under motståndarens för att ge en stöt.

Windthaw – *Ictus qui a vento nomen sortitur*. ”Vindhugg”. Antagligen har det mer med **winden/wenden** att göra. Beskrivs sålunda i Meyer:

*Der windthaw wirt mit volgender gestalt gemacht: hawet dein gegenpart auff dich von oben so hawe von unnden mit gekreyzten Henden von deiner Lincken an sein schwert, also das dein knopff under deinem rechten aussehe, unnd so bald es glüzt, so bald trit mit dein lincken fuoss von Im auss wol auf dein lincke seiten. Zeuch dein schwerts Knopff wider ab in ein runde gegen deiner lincken seiten herfur, das deine lange schneid uber seinem rechten Arm under seine klingen seinen kopff im schwang rühret, oder uber seinen rechten arm treffe. Davon besehe das grösser Bild in gedachter Figur mit dem H gezeichnet zur rechten, und das demnach zugleich dein schwert neben deiner seiten ausfliehe, unnd haw behend durch das kreutz wider dargegen. So ist er gemacht.*⁷⁹

Figur 11. Meyers illustration av slutposition vid windthaw⁸⁰

Alltså, att möta motståndarens hugg ovanifrån med ett hugg underifrån på din vänstra sida, och sedan använda kraften i slaget till att snärta in ett hugg över motståndarens armar eller i huvudet på andra sidan.

Werfen – *sternere, prosternere*, att kasta eller svepa omkull motståndaren.

Zeck – se **zuck**

Zeuchen, *attrahere, retrahere* att dra till sig, eller rycka till sig.

⁷⁹ Meyer f 14r

⁸⁰ Ibid. f 51v

Zornhaw, *ictus qui irae nomen sortitur*. ”Vredeshugget”. Ett hugg diagonalt ovanifrån mot motståndarens vänstra eller högra öra. Det första av de så kallade mästarhuggen, se **Meisterhewe**.

Zornort *ictus qui irae nomen sortitur cum mucrone*. ”Vredesstöten”. Ett **Zornhaw**, men i hugget stannar man i **Langort** och stöter.

Zucken *ensis retractio, ensem leviter deflectere ex latere*. ”Knycka”. Att i bindningen föra motståndarens svärd lite åt sidan, så att man kan utnyttja motståndarens motreaktion till att utföra en teknik, såsom **winden**, **duplieren**, **schnappen**, etc.

Zwerchhaw *ictus transversarius*, ”Tvärhugg”. Ett horisontellt hugg mot motståndarens huvud. Huggs med korta eggen eller flatsidan mot hans vänstra sida, och med långa och korsade armar på hans högra. Det tredje av de så kallade mästarhuggen, **Meisterhewe**. Även en parad, **Versetzen**, mot hugg som kommer från garden **vom Tag**.

Appendix. 1.

Index över långsvärdsstyckena i Cod.Icon.393 med deras namn i C 93

Detta är samtliga av långsvärdsstyckena i Mairs ”*De Arte Athletica*” i alfabetisk ordning. Styckena är listade efter hur de är numrerade i kapitlet, och inte i manuskriptet i sig.

A

Accursus subitus ad adversarium in palaestra cum lucta, folio 30.
Ein überlaufen mit einem ringen

Alberus: Habitus ab imagine pastorum, qui dum armenta seu greges pascunt, fustibus innituntur, 8.
Alber und die Hut vom Tag

Aratri habitus ab utroque latere, folio 7.
Pfloug von baiden seiten

Aratri habitus, sev Castrum adversus ictum supernum, folio 73
Ein leger aus dem Pflug gegen dem Oberhaw

Aversio superna, ex qua nuditas quaesita feriatur 67.
Oben abgenommen und zu der Blösse gehawen

B

Bos: ictus a furore boum appellatus, utrinque 6.
Der Ochs von baiden seitten

Brachii fractio exterior, folio 106
Ein auswendiger Armbruch

Brachi fractio interior, folio 105
Ein innwendiger Armbruch

Brachium adversario infringendi modus addito ensis habitu, folio 93
Ein Armbruch mit dem Schwert

Brachium infringere qua ratione liceat, folio 107
Ein Armbruch mit einem wurf

C

Caput superne quibus adpetitur, ictus duo fol. 74.
Zway obere einhawen zu dem haupt

Caput versus solem adversario quem in modum convertere possis, addita sternendi ratione, folio 104
Das Sonnenzeigen mit einem wurf

Castra duo ex quibus formatur Monocerotis habitus., 66
Zwei Leger daraus die Einkiren gond

Coniunctio gladiatorum curva, que fieri solet iuxta utriusque gladiatoris manus in capulo sitas ex latere utroque, folio 56.
Ein krumbs aufsitzen von beiden seiten

Coniunctio ensium iuxta manus eium gladii impulsu, 57
Ein aufsitzen mit ainem einschiessen

Contactus ensium ex primo congressu, additu habitu ensis extorquendi folio 55'
Anbinden mit einem schwertnehmen

Conversi ictus habitus. Folio 98
Ein verkehrter haw

Convertendi adversarii ictus, et habitus, folio 84
Ein haw mit einem verkehrer

Convertendi hostis ratio, et simul eiusdem perstringendi incisione, folio 88
Ein verkehrer mit ainem schnidt

Convertendus qua ratione sit adversarius una cum cubiti impulsu vel contactu, 85
Ein verkehrer mit einem ansetzen

Corona ex primis habitus, folio 109
Das erst stuck in der kron

Corona ex incisio adiuncto subito concursu, 112
Ein schnidt mit einem uberfallen aus der kron

Coronam per incisio, folio 110
Der schnidt durch die kron

Coronam per habitus vellendi, folio 111
Das rayssen durch die kron

Cubiti contactus pariter cum conversore, 86
Ein ansetzen mit einem verkehrer

Curvus ictus ab utroque latere, folio 2
Der krumphau von baiden seiten

Custodia cancellata folio 64
Schranckhut von baiden seiten

D

Detorsio ex utriusque latere dextro, folio 49

Ein abwinden irer baiden rechte seiten

E

Ensis torquendi ratio utriusque, unde inclinatio formatur, folio 48

Ein dopelts winden daraus ein hengen gat

Erraticus ictus contra aratrum, cuius supra facta est mentio luculenta addita descriptione 60

Ein feler auf den pflug ann in fug

Extorquendi ensis ex primo ensium contactu ratio, 80

Ein einbinden daraus das schwertnehmen

Extorquendi ensis adversario habitus addita pariter incisura, folio 91

Ein schwertnemen mit einem schnitt

Extorquendi gladii adversario ratio addito item incisione, folio 79

Ein schwertnemen mit einem schnidt

F

Fenestrae patulae habitus, qui praeclare mox infra dextribetur, ex utraque parte, folio 45

Das Prechfenster von baiden seiten

Firmiorem ensis locum et infirmiorem quemadmodum sentire vel observare liceat, 63

Des empfinden die schwach und sterck

Firmior et imbecillior locus: firmior est superior versus capulum: infirmior vero in ense prope mucrone

9

Schwach und sterk, indes damit eben merk.

I

Impulsus conversus, simul etiam modus quo adversarius potest prosterni, folio 81

Ein verkerter stoss mit einnem wurff

Impulsus duo pariter cum suis Mucronibus folio 78

Zway einschiessen mit iren örtern

Impulsus ex gladio loco firmiori ad infirmiorem 83

Ainn stoss aus der steckh zu der schwach

Impulsus ex habitu, ubi suram adversarii pedis tuo impellos 27

Ein stoss aus dem hacken

Impulsus superus et inferus 21.

Ein obers unnd ein unnders einschessen

Incisio addito etiam qua ratione adversarius possit prosterni, folio 90.

Einn schnit mit ainem wurff

Incisio conversa, qua cubitus adversarii impellitur, 39

Ein verkerter schnit mit anem ansetzen

Incisio conversa alia, folio 40

Ein anndrer verkerter schnnidt

Incisionis habitus ex loco superiori cum ictum quo capitis vertex appetitur, folio 37

Ain oberschnidit mit dem schaitler

Incisio secunda superior, folio 38

Der annder ober schnnidt

Incisio inferna prima, folio 41

Der erst unnder schnnidt

Incisio inferna secunda, folio 42

Der ander underschnidit

Incisurae duae de loco superiori et inferiori, folio 35

Zwey schnidit von oben und von unden

Incisionis habitus, quo manus proscinduntur. 34

Ein schnidit durch die hennd

Inclinatio superna ex utroque latere, folio 43

Ein obers henngen vonn baiden seiten

Inclinationis praecedentis alia forma et effigies, 44

Ein annders oberhenngen

Incursus subitus addita incisione folio 92

Ein uberfallen mit ainem scnit

Incursus cum incisione folio 33

Ein einfallen mit ainem schnidit

Inferiores Ictus duo ex utroque latere, folio 100

Zwey unnderhew von baiden seiten

Inferus ictus qui ex parte inferiori regitur cum habitu ensis extorquendi, folio 32

Einn underhaw mit ainem schwertnemen

Inferus ictus addito etiam quomodo possis adversario brachium infringere, folio 108

Ein unnderhaw mit einem armpruch

Inferni ictus cum habitibus, quibus contra hostem irruimus de loco inferiori sursum feriundo, fol. 58
Die underhew mit iren unden überlauffen

Ingressus cum lucta, folio 28
Ein eingon mit ainem Rinngen

Instantia, id est eum reges adversarium instando ita, ut tu cupias ultimum ictum ferire in adversario discessum, eum incisione. Folio 10
Ein nachraissen mit ainem schnidt

Instantia alia, folio 11
Ein annders nachraissen

Insistentia alia ex pendente mucrone, folio 12
Ain nachraissen mit dem hanngenden orth

Insistentia alia eiusdem formae folio 13
Ain anders nachraissen

Insistentiae alia effigies ex latere dextro folio 14
Ain nachraissen von der rechten seiten

Insistentiae praecedentis imitatio ex superiori loco et inferiori, folio 15
Ein obers unnd ain unnders nachraissen

Intorsio superna cum ictu superno est autem intorsio, 20
Ein obers einwinnden mit ainem Oberhaw

Intorsiones gladiatorum duae, folio 47
Zway einwinden ann dem schwert

Intorsiones duae pariter cum mucronibus 46
Zway winnden mit samt Iren Ortern

Irae ictus, de ictu, qui ex ira appellationem sortitus est contra Mucronem, folio 1
Der zorenhaw gögen dem ort

Irruptio addita pariter incisione, folio 94
Einn einprechen mit ainem schnit

Irruptio cum incisionis habitu, folio 99
Ainn einprechen mit ainem schnidt

Irruptiones duae ex quibus itidem duae proficiscuntur incisiones, folio 77
Zway einprechen darauss zwn schnidt gand

L

Longo ex ense dimicationis habitus primi 113

Die ersten kampfstickh des langen schwerts

Longi ensis habitus secundi folio 114

Die andern kampfstickh des langen schwerts

Longi ensis habitus terti folio 115

Die driten kampfstickh des lanngen schwerts

Longi ensis habitus quarti 116

Die vierten kampfstickh des lanngen schwerts

Longi ensis habitus quinti 117

Die funnfften kampfstick des langen schwerts

Longi ensis habitus sexti 118

Die sechsten kampfstick des lanngen schwerts

Longi ensis habitus septimi 119

Die sibenden kampfstick des langen schwerts

Longi ensis habitus octavi 120

Das achter kampfstickh im lanngen schwert

Lucta cum incisione folio 31

Ein rinngen mit ainem schnidt

Lucta per ensem, qua adversarius sternitur 26

Ein rinngen im schwert mint ainem wurff

M

Manus proscindendi modus addito simul habitu instantiae folio 87

Ein unnders ansetzen mit ainem nachraissen

Medius ictus de latere utroque, folio 59

Der mittelhaw von baiden seten

Monocerotis habitus cuius supra mentionem facta est numero 66, addito aversionis habitu 70

Das einkiren mit ainem absetzen

Mucro superus et inferus, folio 19

Einn obrer unnd ein unndrer ort

Mucro excipiendus aratri habitu, qui habitus descriptus est no 73, folio 22

Ain ort mit dem pflug abzunemen

Mucro contra instantiam est superius factam, 52

Ein ort gögen ainem obern nachraissen

Mucro contra gladii impulsus folia 51

Ein ort gögen dem einschiessen

Mucro dexter et sinister 71

Einn rechter und ain linncker ort

Mucronem impellere quemadmodum possis adversarii vultum ex primo eius ensis contactu, 72

Aus dem anpunnd ain gsichtstoss

Mucrones duo ex acie longa, folio 36

Zway lanng orter auss der lanngen schneid

Mucrones duo, ex quibus procedunt duae intorsiones, folio 23

Zway örter darauss zway winnden gand

Mucronis contra hostem habitus ex ictibus crebris formatus. Folio 50

Ein ort auf das wort inndes

Mutatorius ictus a mutando sic dicitur ab utroque latere, folio 65

Der wechselhaw vonn baiden seiten

Mutatorius ictus unde duo mucrones procedunt, folio 69

Wechsel daraus die örter gond

N

Nuditates duae ex latere sinistro folio 61

Zwü blösse vonn der linncken seiten

Nuditates itidem duae ex latere dextro 62

Zwü plösse von der Rechten seiten

O

Occursatio, qua adversario ensis extorquetur 16

Ein überlauffen mit ainnem schwert nemen

Occursationis eius dem alia forma folio 17

Ain überlauffen mit ainnem schwert nemen

P

Prosternendi habitus, quo quispiam adversarium sternere potest ense, folio 29

Ein wurff im schwert

Prosternendi ex ense adversarium modus 102

Einn wurff inn dem schwert

Prosternendi alius praecedentis habitus, fol 103

Einn anderer wurff inn dem schwert

R

Retractio ensis ex utroque latere, folio 53
Einn zucken von baiden seiten

Retractio ensis per longam aciem et brevem 54
Einn zuckhen mit kurtzer unnd lannge schneid

Retractio gladii ad medietatem cum mucrone 25
Ain zuckhen zu halbem schwert mit ainem ort

S

Sternendus qua ratione adversarius sit usurpando pariter Mucronem, folio 89
Ainn wurff mit ainem ort

Strabo qui oculis fit perversis, ab oculis limis, appellationem habet, ab utroque latere, folio 4
Schielhaw von den baiden seiten

Supernus ictus contra incisionem infernam, 96
Ein oberhaw gögen dem unndern schnidt

Supernus ictus, unde adpetuntur genitalia murcone. 95
Einn oberhaw mit ainem gmechtstich

Supernus ictus cum impulsu folio 101
Ein oberhaw mit ainem einschiessen

Supernus ictus cum ensis ereptione, folio 18
Der oberhaw mit dem schwert nemen

T

Transitio cum lucta, folio 24
Einn durchlauffen mit ainem rinngen

Transversarius ictus ex utroque latere, 3
Der zwerchhaw von baiden seiten

V

Vellendi habitus, unde adversario ensem extorquere potes. Folio 68
Einn reissen mit ainem schwertnemen

Vellendo qua ratione adversarius proscindi queat, habitus folio 97
Ainn schnnidt mit ainem Reissen

Vellendo quonam modo ensis adversario eripi possit, folio 75
Ain reissen mit ainnem schwert nemen

Vellendo quemadmodum adversarius prosternendus sit, folio 76
Einn Reyssen mit ainnem wurff

Vertex capitis quo appetitur ictus, folio 5
Schaitlerhaw

Visus qua ratione, simul etiam latus impulsu adpetatur, folio 82
Ein gsichtstoss mit sampt ainem seitenstoss

Slutdiskussion

Man kan förstå att Mairs verk är det främsta i sitt slag och på grund av hans egna samlariver och nit har han skapat det största och mest omfattande. Och att sedan ordna och katalogisera flertalet kapitel och sedan översätta till latin är inget annat än en bragd i sig. Att detta inte blivit mer känt än det är är lite märkligt, eftersom det avhandlar nästan alla vapen en människa kunde tänkas ha tillgång till vid tiden och platsen. Det är vidare klart att han gjort det mesta för att skapa en så beskrivande och trogen översättning från Johannes Liechtenauers terminologi med hugg, garder, tekniker och strategi. Ett undantag är garden ”Alber” – idioten, vilket han hellre översatt till ”hur herdar lutar sig på sina stavar” eller ”Poppelträdet”. Vidare benämner han garderna Ochs och Pflug som hugg. Fäktstycken eller garder i betydelsen utgångspositioner har fått namnet *habitus* eller *propugnaculum* (ty. **Stuck**, eller **Hut**), medan garder som en defensiv position kallas *custodiae* eller *castra* (ty. **Leger**, men också **Hut**). Han har även där han inte hittat ord på latin då valt att hellre beskriva så gott det går.

Durchlaufen, dvs att med kraft gå i clinch med motståndaren och göra ett höftkast har blivit *transcursus*; **Winden**, dvs att vända klingan och trycka ut motståndarens i en stöt har blivit *intorsio*, **Abschneiden**, alltså att lägga klingan på en blotta och trycka till har fått namnet *abscisio*, **Überlaufen**, ett sätt att fälla motståndaren på, *trajectio* osv. Å andra sidan har det korta **Ansetzen**, dvs att sätta klingan på motståndaren och med parerstången trycka undan denne, har blivit ”*impulsus in cubito adversarii*”, liksom **Nachrayssen**, att vika undan och hugga efter motståndarens hugg, blivit det nästan löjligt högtidliga ”*Instantia, id est eum reges adversarium instando ita, ut tu cupias ultimum ictum ferire in adversario*”. Det är å andra sidan bra, eftersom moderna författare ofta tagit miste på vissa termers betydelse – här ser vi ju direkt vad det handlar om. Vidare använder han gärna uttryck som att *petere, dirigere* eller *quaerere*, ”söka efter”, eller ”sikta mot” var det nu är med spetsen eller klingan, istället för att säga ”stöt” eller ”hugg”. Det ger en ytterligare dimension till fäktstyckena, på det att man kan friare kan tolka hur man vill utföra en teknik. Han är dock ganska konsekvent i sin terminologi, vilket man måste vara – detta är ju trots allt en instruktionsbok.

Man får det också underförstått att denna bok, hur utförlig den än må vara, så är den som de övriga i sitt slag, nämligen inte avsedd för att användas bara för sig, utan man förutsätter att man har tillgång till en fäktmästare som undervisar, och många fäktstycken slutar med vad som låter som rutin, såsom **Such Im die Plösse** *Nuditates quaerito*, ”att söka öppningar”, samt **Arbait mit der schwech unnd der sterckh seines schwerdt** *partibus infirmioribus et firmioribus ensis eius laborato* ”arbeta med svagan och starkan på hans svärd”. Detta förutsätts vi veta hur vi gör, och ges fria tyglar att göra. Verket är ett stöd för minnet, precis som det är med alla böcker i kampsport. Därför kan man inte bara översätta dessa texter rakt av som det står utan någon förklaring till varför det står som det gör, i synnerhet såsom i flera instanser, där man inte helt vet hur man skall göra. Tyvärr har vi inte några renässans-fäktmästare idag som kan visa hur det skall göras, varför vi aldrig egentligen helt kommer veta, men det är i alla fall en bit på väg för en modern forskare som skulle vilja ta upp det igen.

Mair har även med Lichtenauers märkverser, om än något modifierade, vilket tyder på att dessa med all sannolikhet fortfarande lärdes ut på Mairs tid tvåhundra år senare. Ett annat lite märkvärdigt fenomen är att man aldrig i långsvärdskapitlet har med något ord för att döda. Nu är det ju inte så att de tekniker man beskriver i verket inte är skadliga eller dödliga – en stöt i bröstet eller ansiktet med en vass svärdsspets har en ganska självklar utgång, för inte att tala om att vrida nacken av någon. Konstnären har ju dessutom på vissa av sina illustrationer visat hur vissa av de kämpande fått huvudet sönderslagna av en träpåk, blivit genomborrade av spjut eller dolkar så blodet sprutar åt alla håll. Så antingen är detta underförstått, eller så är det helt enkelt så att det då som nu tillhör god kutym att man inte dödar någon under träningen, under en tävling eller uppvisningskamp.

Men varför skriva på latin i förstone? Latin var ju de lärdas språk, vetenskapens språk, och det språk man kunde göra sig förstådd på bland lärda i hela Västeuropa. Det är också det som är till för att bevaras till eftervärden och kommande generationer, vilket var huvudsyftet med Mairs arbete: en lärd, utförlig avhandling om stridskonst till nytta för människor och fosterland. Ironiskt nog var denna konst inte brukbar på slagfältet knappt två generationer efter författarens död: skjutvapnen kom att spela en allt större roll, och den franska civila dräktvärjan skulle mer och mer ta över som det föredragna vapnet, och de tyska stridsdisciplinerna ses som förlegade, råa och ociviliserade.

Man kan också se att många av de teknikerna som är beskrivna är ägnade för riktig strid - Ernstfechten, till skillnad från tidens Schulfechten, dvs. tävlingsfäktningen, som inte gick ut på att döda motståndaren (även om det faktiskt hände ibland) utan hellre ge honom ett blödande sår i huvudet, varför vissa saker helt enkelt inte var tillåtna av säkerhetsskäl. Stötar med spets och svärdsknapp, armbrytningar och många kast är just det, och finns därför inte med i Meyers och hans efterkommares manualer. Man ser också vilken plats Mairs manuskript har i utvecklingen av fäktningen från 1300-talet fram till slutet av 1500-talet. Hans tillgång till manuskript både av Nürnberggruppen och Liechtenauers tradition, för inte att tala om levande fäktmästare, länkar honom mellan den gamla sortens fäktning och nya, och mellan Liechtenauers fäkttradition och utomstående. Vi vet dock inte vilken inverkan detta manuskript haft på fäktkonsten under sin tid. Meyer och Egenolph och många andra författare som tryckte sina verk kunde sprida sina kunskaper på ett helt annat sätt än vad Mairs storslagna verk någonsin skulle kunna göra. Kanske var det ett sätt att se till att kunskaperna inte kom i fel händer – ett tryckt verk kan produceras igen och igen, och vem som helst kan få tag på det. Att försvara kejsare och fosterland var adelns uppgift, och att tränas i strid låg följaktligen hos dem och deras undersåtar. Om vem som helst hade tillgång till denna kunskap, skulle vem som helst också kunna lära sig dödliga tekniker och starta uppror.

Latinet är mycket rent och klart, varierat och ordrikt, men också högtravande på sina ställen. Med åsyftande till alla antika författare i förordet förstår man – eller ville han gärna få läsaren att förstå – att han var en mycket beläst man, inte bara i de klassiska verken, utan även i de samtida. Han översätter ”dussack”, alltså tasshake, till *acinaces*, vilket är en persisk dolk, och ”hillebard” till *bipennis*, det

latinska ordet för den grekiska labrys, dubbelyxan. Varför detta kan man ju undra, men latinet har inget namn för dessa vapen, och klassiskt bildad som han är är det lättare att dra referenser till de klassiska författarna. En annan intressant översättningsdetalj finns också i förordet, där han översätter ”Schlauraffenlanndt”(sic!) till *Utopia*⁸¹, vilket antyder att han på något sätt kommit i kontakt med Sir Thomas Moores verk med samma namn. Vidare har detta manuskript en koppling till det allra första manuskript av detta slag, det sk I.33-manuskriptet, skrivet någon gång på 1200-talet och som befinner sig i Tower Museum i London. Det är även det skrivet på latin och behandlar fäktning med enhandssvärd och bucklare, dvs en liten rundsköld. I Jörg Breus skissblock till *De Arte Athletica* förekommer nämligen några teckningar av fäktare i 1200-talskläder med svärd och bucklare, varför vi måste anta att konstnären haft tillgång till manuskriptet eller en kopia av detta. Vidare visar den två bilder i denna stil, men som inte förekommer i I.33, som det faktiskt också saknas sidor i. Detta i sin tur får oss att spekulera i om det finns förlorade fäktstycken från I.33 i *De Arte Athletica*, och i så fall vilka. Tyvärr har jag inte tid eller utrymme för att göra några efterforskningar på just det kapitlet, då detta arbete mest koncentrerar sig på långsvärdsfäktningen.

Hur som helst så är Paulus Hector Mair i allra högsta grad en passionerad humanist och ivrare för självförsvars- och kampkonst som karaktärsdanande, och huruvida man hellre vill anse honom som en pengasvindlare med samlarmani och storhetsvansinne, så är det tack vare honom som vi nu har en sådan tillgång till dessa manuskript och den förståelse vi har för medeltidens och renässansens kampkonst och deras olika discipliner. Vi vet dock fortfarande väldigt lite om hur man tränade, om metoder, övningar och sparring etc. Men tack vare Mairs och hans likars ansträngningar finns fortfarande möjlighet att återuppväcka denna förlorade konst som varit så viktig för människor under så lång tid.

---

⁸¹ 13r C393

Litteraturlista

Manuskriptfacsimiler:

Fiore di Liberi, MS M.383, *Flos duellatorum*, Morgan Library & Museum, New York,

Hanko Döbringer, Nürnberg, Germanisches Nationalmuseum, MS 3227a

Hans Talhoffer, Köpenhamn, Kongelige Bibliotek, mscr. Thott, 290.2.

Huder, Jörg Wilhalm, Augsburg Stadtbibliothek Augsburg, Digitale Sammlungen, Cod 1.6.2.2.

Kal, Paulus, München, Bayerische Staatsbibliothek, digitale sammlungen, Ms cgm 1507,

Mair, Paulus Hector, Dresden, Sachsische Landesbibliothek, Staats – und Universitätsbibliothek, Digitale Sammlungen, Mscr. Dresd. C. 93/94, hämtat den 14 maj 2012

Mair, Paulus Hector, Wien Stadtbibliothek, Handschriftsammlung, Cod. Vindob. 10825/26, , Österrike.

Mair, Paulus Hector. München, Hofbibliothek Digitale Sammlungen, cod icon 393/394,

Meyer, Joachim, Lund, Universitetsbiblioteket, handskriftssamlingen, MS A.4°.2, *Grundtliche Beschreibung des Kunst des Fechtens* ca. 1560

http://www6.ub.lu.se/fsi/viewer/fsi.swf?cfg=showcase_presets%2Fdefault_inside_br&showcase_dir=Bocker%2FFaktbok&skin=black&language=english, hämtat den 14:e maj 2012

Siegmund am Ringeck Mscr.Dresd. C. 487, *In sant Jorgen namen höbt an die kunst dess fechtens, die gedicht vnd gemacht hat Johannis Liechtenawer*. (1500) Digitale Sammlungen, Sachsische Landesbibliothek, Staats- und Universitätsbibliothek, Dresden, Tyskland.

Talhoffer, Hans, Stadtbibliothek Augsburg , Digitale Sammlungen, Cod. 1.6.2.1,

Samtida tryckta verk:

Girard Thibault – *traitise d'escrime d'espee*, (Antwerpen 1647)

Gundterodt, Henric - *De veris principiis artis dimicatoriae, tractatus brevis ad illustrissimum principem Ioannem Ducem Megapolensem*, ed. Matthaeus Welack, (Wittemberg 1579)

Joachim Meyer – *Grüntliche beschreibung des kunst des fechtens*, (Augsburg, 1600)

Lecküchner/Lebkhommer – *Die Ritterliche und Mannliche Kunst und Handarbeyt Fechtens und Kempfens*, Bey Christoph Egenolph. (Frankfurt am Main 1558)

Sutor, Jacob – *Künstliches Fechtbuch*, (Frankfurt am Main 1612)

Verolini, Theodori - *Der Künstliche Fechter*, ed. Joann Benckard, (Wurtzburg 1679)

Litteratur:

Bodemer, Heidemarie, - *Das Fechtbuch, - Untersuchungen zur Entwicklungsgeschichte der bildkünstlerischen Darstellung der Fechtkunst in den Fechtbüchern des mediterranen und westeuropäischen Raumes vom Mittelalter bis Ende des 18. Jahrhunderts* (Stuttgart, 2008)

Chisholm, Hugh, "*Aventinus*". *Encyclopædia Britannica*. (11. ed.) Cambridge University Press, ed. (1911).

Döring, Eduard, *Handbuch der Müntz- Wechsel- Mass- und Gewichtskunde*, 2. Auflage, (Coblentz, 1854)

Dörnhöffer, Friedrich - *Albrecht Dürers Fechtbuch*, ed F. Tempsky, (Wien, 1909)

Hils, Hans Peter – *Meister Lichtenauers Kunst des Fechtens*. (Frankfurt am Main, 1985)

Kazuhiko, Kusudo, "P. H. Mair (1515–1579): A Sports Chronicler in Germany" *Sport and Culture in Early Modern Europe - Le Sport dans la Civilisation de l'Europe Pré-Moderne*, s. ed. John McClelland och Brian Merrilees (Toronto, 2009) s. 339- 355

Kramer-Schlette, Carla, *Vier Augsburger Chronisten der Reformationszeit: Die Behandlung und Deutung der Zeitgesichte bei Clemens Sender, Wilhelm Rem, Georg Preu, und Paul Hector Mair*, (Lübeck, 1970).

Lorbeer, Carsten, et al *Die Handschriften Paulus Kals*, 1. Auflage, Oktober 2006. www.pragmatische-schriftlichkeit.de

Löschin, Gotthilf, *Danzig und seine Umgebungen*, 3. Auflage, ed. S. Anhuth (Gdansk, 1853)

Norling, Roger, *The history of Joachim Meyer's treatise to Otto von Solms*. 12:e mars 2012, hämtat den 14 maj 2012 <http://www.hroarr.com/the-history-of-joachim-meyers-treatise-to-von-solms/#more-2126>

Oakeshott, Ewart – *European weapons and Armour* (Norwich, 1980)

Oakeshott, Ewart - *Records of the medieval sword* (Hockley,1991)

Roth, Friedrich, *Die Chroniken der Schwäbischen Städte* (Leipzig, 1917)

Wassmannsdorff, Karl – *Sechs Fechtschulen (d.i. Schau- und Preisfechten) der Marxbrüder und Federfechter aus den Jahren 1573 bis 1614; Nürnberger Fechtschulreime v. J. 1579 und Röseners Gedicht: Ehrentitel und Lobspruch der Fechtkunst v. J 1589*, (Heidelberg, 1870)

Wierschin, Martin - *Meister Liechtenauers kunst des fechtens*,(Frankfurt am Main 1964)

Wilhelm Schmidt, *Geschichte der deutschen Sprache - Ein Lehrbuch für das germanistische Studium*, 10. Auflage, (Stuttgart 2007), Kapitel 4.1.2 Frühneuhochdeutsch - Räumliche Gliederung

Zabinsky, Gregorz & Walczak Bartlomiej - *Codex Wallerstein: A Medieval Fighting Book from the Fifteenth Century on the Longsword, Falchion, Dagger, and Wrestling*, 2002

Hemsidor

Corps! Deine Erfolgreiche Verbindung zum Studium. Hoch, bitte! – Los! <http://www.die-corps.de/fechten.0.html>

Digitale Sammlungen, Stadtbibliothek Augsburg, <http://media.bibliothek.uni-augsburg.de/node?cfold=34536&dir=34536&id=34536> hämtat den 13 maj 2012

Digitale Sammlungen, Sächsische Landesbibliothek, Staats – und Universitätsbibliothek Dresden, http://digital.slub-dresden.de/werkansicht/cache.off?tx_dlf%5Bid%5D=7522&tx_dlf%5Bpage%5D=1&Seite=&cHash=fe832c75bb1cdfa508edce841651ffca, hämtat den 14 maj 2012

Digitale Sammlungen, Hofbibliothek München [http://codicon.digitale-sammlungen.de/inventiconCod.icon.%20393\(1.html](http://codicon.digitale-sammlungen.de/inventiconCod.icon.%20393(1.html)

Resurssida för historiska fäktböcker: www.hroarr.com, hämtat den 13 maj 2012

<http://www.schwertbund-nurnberg.de/> hämtat den 25 februari 2012

Schlager, P. (1912).”*Johannes Thurmayr*”, i *The Catholic Encyclopedia*. New York: Robert Appleton Company. Hämtat 10 maj, 2012 från *New Advent*: <http://www.newadvent.org/cathen/14713a.htm>

Ordböcker:

Cavallin, Chr., *Latinskt skolllexikon, i alfabetisk uppställning utarbetadt*, (Stockholm, 1942)

Prismas Tysk-Svenska ordbok, 2:a upplagan, (Suffolk 1989)

Wackernagel, *Altdeutsches Handwörterbuch*, 5. Auflage, (Basel 1878).